

М. Гоголь.

РЕВИЗОР.

Комедія на 5 дій.

ПЕРЕКЛАВ

МИКОЛА САДОВСЬКИЙ.

Видання
Товариства „ЧАС“
у Києві.

Серія драматична
№ 74.
1918 рік.

НИКОЛА ГОГОЛЬ.

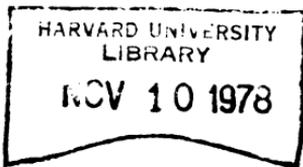
РЕВИЗОР.

Комедія на 5 дій.

Переклав Микола САДОВСЬКИЙ.

Київ.
Друкарня Дніпровського Союзу Споживчих Товариств.
1918.

ДІЄВІ ОСОБИ.

Антон Антонович Сквозник-Дмухановський, город-Ганна Андрійовна, його жінка, [ничий].
Марія Антонівна, його дочка.
Лука Лукич Хлопов, директор школи.
Амос Федорович Ляпкин-Тяпкин, суддя.
Артем Пилипович Земляника, попечитель бого-угодних інституцій.
Іван Кузьмич Шпекин, поштмейстер.
Петро Іванович Бобчинський } Місцеві дідачі.
Петро Іванович Добчинський }
Іван Олександрович Хлестаков, чиновник з Пе-Йосип, його слуга. [тербургу].
Християн Іванович Гібнер, повітовий лікарь.
Хведір Іванович Люлюков } Поважані вмі-
Іван Лазаревич Ростаківський } сти урядовці.
Степан Іванович Коробкин }
Степан Ілліч Уховертов, пристав.
Свистунов }
Пуговкин } Поліцаї.
Держиморда }
Абдулін, купець.
Хаврона Петровна Підшльопкина, слісарша.
Жінка унтер-офіцера.
Мишка, слуга городничого.
Служка в трактирі.
Гості, крамарі, міщане, прохачі.

NOV 10 1978
7341

Д І Я І.

Я В А 1.

Кімната в домі городничого. Городничий, попечитель богоугодних інституцій, директор школи, пристав, лікар і двоє квартирних.

Городн. Я запрохав вас, панове, для того, щоб сказати вам дуже неприємну новину: до нас їде ревизор.

Амос Фед. Як ревизор?

Арт. Пилип. Як ревизор?

Городн. Ревизор з Петербургу, інкогнито, та ще й з секретним дорученням.

Амос Фед. На тобі!

Арте м. Пилип. От тобі й на! Не мала баба клопоту!

Лука Лук. Господи Боже мій! Та ще й з секретним дорученням!

Городн. Я наче передчував: сьогодні мені всю ніч снились якісь такі два незвичайні пацюки. Єй, таких я ніколи не бачив. Чорні, надзвичайно величезні. Підійшли, понюхали й одійшли... От я Вам прочитаю листа, що я одібрав від Андрія Івановича Чмихова; ви його знаєте, Артеме Пилиповичу. Ось що він пише: „Любий мій друже, куме і добродію... *(мижить собі під ніс, швидко пробігаючи очима рядки)* і оповістити тебе; ага, ось: спішу сповістити тебе, що приїхав чиновник з інструкціями обдивитись всю губернію, і

особливо наш повіт (*піднімає пальця до гори*). Про це я дізнався від самих певних людей, хоча він і видає себе за приватну людину. Знаючи, що за тобою, як і за кожним, єсть де-які грішки, бо ти чоловік розумний і не любиш пропускати того, що до рук пливе“... (*зупиняється*) Ну, тут своє... „то ражу тобі мати все це на увазі, бо він може приїхати кожну годину, як що вже й не приїхав часом і не живе де-небудь інкогніто... вчора“... Ну, тут вже домашні справи: „сестра Ганна Кирилівна приїхала до нас з своїм чоловіком, Іван Кирилович все грає на скрипку“... й ин., ин... Так от, яке діло.

А м. Фед. Угу, діло таке надзвичайне, дивовижне, більш ніж дивовижне. Це щось не дарма.

Лука Лук. За для чого ж це, Антоне Антоновичу? Від чого? І чого до нас їде ревизор?

Городн. (*Зітхнувши*) За для чого? Так вже, знать, нам на роду написано (*Зітхнує*). До цього часу, дякуючи Богові, добірались до других місць, а тепер прийшла й на нас черга.

А м. Фед. Я так думаю, Антоне Антоновичу, що тут єсть більш політична причина. Тут от яке діло: Росія... еге... думає розпочати війну, а міністерія, розумієте, і підсилає чиновника, щоб дізнатись, чи нема тут де-небудь зради.

Городн. От так ушкварив! А ще й розумний чоловік. В повітовім місті—зрада. Що ж то воно пограничне, чи як? Та звідціля, хоч три роки скачи, ні до якого царства не доскочиш.

А м. Фед. Ні, ні, я Вам кажу... Ви не тее... Ви не... Начальство має свої погляди. Дарма, що далеко, а воно собі мотає на вуса.

Городн. Там чи мотає, чи не мотає, а я своє зробив, вас попередив. Дивіться-ж. З свого боку я

де-які розпорядки зробив, ражу й Вам. Особливо вам, Артеме Пилиповичу. Запевне, що приїзжий чиновник захоче обдивитись підвладні вам богоугодні інституції. От же, зробіть так, щоб все було, як слід: ковпаки щоб були чисті, і хворі щоб не скидалися на замурзаних ковалів, як то звичайно вони ходять по-домашньому.

Арт. Пилип. Це пусте діло. Ковпаки можна надіти чисті.

Городн. Крім того слід над кожним ліжком хворого написати по-латинському, чи там якою іншою мовою... Це вже вас стосується, Христіане Івановичу. Всяку хворобу: коли хто заслаб, якого дня. Погано ще й те, що у вас хворі такий міцний тютюн палять, що кожного разу починаєш чхати, як тільки увійдеш. Та й краще б було, коли б їх менше; а то враз нарікатимуть, що мовляв, мало догляду, або що лікарь малотямущий.

Арт. Пил. Ну, що до лікарювання, то ми з Христіаном Івановичем це діло знаємо досконало. Щоб ближче до природи,—тим краще; дорогих ліків ми не вживаємо. Чоловік простий, коли умре, то й так умре... а коли очуняє, то й так очуняє. Та, правду кажучи, Христіанові Івановичу важко було б з ними розмовляти: він же по руському ні бельмеса.

Христ. Іван, *(Подає звук, трохи зложий на і, трохи на е)*.

Городн. Вам теж радив-би, Амосе Федоровичу, звернуть увагу на урядові заклади. У вас там в передніх сінях, куди приходять прохачі, сторожі держать гусей, та ще й з малими гусенятами, які те й роблять, що сновигають по під ногами. Воно, звісно, хто каже,— хазайство завести всякому бажано, чому й сторожеві

його не завести, та тільки, знаєте, в такому місці, якось не личить. Я вже давно хотів вам про це сказати, та все забував.

А м. Фед. От я їх сьогодні звелю всіх на кухню забрати; хочете?—приходьте пообідать.

Городн. Окрім того, погано, що у вас просується в самім присутствії всяке дрантя, а над самою шахвою з паперами висить мисливський малахай. Я знаю, ви любите полювати, але вже на який час краще його зняти, а там, коли проїде ревизор, можна знову його повісити. Теж засідатель ваш... Він, правду кажучи,—чоловік тямущий, тільки-ж від нього так тхне горілкою, наче позад його одчинив хто двері до шинку. Це теж погано. Я хотів давно про це з вами побалакати, та все не мав змоги, не пам'ятаю, щось мені перешкоджало. Єсть де може, хоч які ліки, коли це справді, як він каже, у нього з роду такий дух. Порадьте йому, поки-що, заїдати цибулею, або часником, або там ще чим. В цім ділі може стати у пригоді Христіян Іванович.

Христ. Ів. *(Знов подає той-же самий звук)*.

А м. Фед. Ні, вже цього духу з нього вигнати не можна. Він каже, що ще як він був малою дитиною, мамка його спустила на підлогу, і з того часу від нього почало горілкою відгонити.

Городн. Та я, бачите, так тільки звернув вашу увагу на це, щож тичеться до внутрішніх розпорядків і до того, що Андрій Іванович у своєму листі зве грішками, я нічого не можу сказати. Та воно й говорити про те не варт: де-ж хто бачив на світі людину, щоб була без гріха? Це вже так Сам Господь Бог постановив і вольтерьянці даремне супроти цього галасують.

А м. Фед. Що ви вважаєте, Антоне Антоновичу, грішками? Грішок до грішка не підходить. Я от всім кажу прямо, що хабарі беру, але чим беру хабарі? — хортами, та й то щенятами. Це зовсім инша річ.

Городн. Ну, там чи щенятами, чи чим иншим, воно все таки хабарь.

А м. Фед. Е, ні, Антоне Антоновичу! От, приміром, коли у кого-небудь хутро коштує 500 карбованців, а у жінки шаль...

Городн. Ну, що ж з того, що ви берете хабарі хортами, щенятами. За теж ви в Бога не віруєте, ви ж і в церкві ніколи не буваєте, а я в вірі твердий і кожної неділі вистоюю обідню в церкві. А ви... У - у. Я вас добре знаю: як послухавш, що тільки ви верзете про утворення світу, то волосся дуба стає.

А м. Фед. За те сам до всього дійшов, своїм власним розумом.

Городн. Ну, знаєте, иноді з великого розуму, гірш ніж його зовсім би не було. Байдуже, я тільки так згадав про повітовий суд, а, правду кажучи, це така інституція, що її сам Бог береже. Навряд, щоб хто-небудь туди заглянув. А що вам, Луко Лукичу, як директорів школи, треба потурбуватись, особливо про вчителів. Вони—люде, правду кажучи, вчені, вчились там по всяких колегіях, та тільки де-хто з них має дуже погані звички, як то в кожного вченого взагалі звички йдуть поруч з ученістю. Один з них, приміром, той що має таке грубе обличчя... не згадаю тільки як його призвище, ніяк не може обійтись без того, щоб, коли вийде на кафедру, не зкривити морду отак (*робить морду*), а потім почне виглажувати з підборіддя свою бороду. Воно, коли він ученикові зкривить писка, це ще й нічого може, воно там так і тре-

ба, про це я не берусь міркувати. Але ж подумайте, коли він зробить так ревизорові?—вийде дуже кепсько. Ревизор зможе подумати, що він перекривляє його, і тоді, чорт його зна, що може статися!

Лука Лук. Ну, що ж мені з ними робить? Я вже кілька разів і сам йому про це казав—не допомагає. Оце на тім тиждні зайшов до класу наш маршалок, а він йому таку пику зкорчив, якої я з роду не бачив. Він теє зробив, може, від щирого серця, а мені маршалок докоряв, що, мовляв, вольнодумству молодь навчає.

Городн. Теж саме я повинен сказати і про вчителя історії. Він—голова вчена, це зразу видно, і знання нахапався силу, але оповідає про все з таким запалом, що, навіть, себе не пам'ятає. Я раз якось його слухав: ну, то поки він розказував про асирійців та вавилонян—ще нічого, але-ж, як договорився до Олександра Македонського,—ей, не можу вам вимовити, що з ним сталось. Я злякався, думав, що пожежа, їй Богу! Зскочив з кафедри, і з усієї сили торох кріслом об підлогу. Воно, хто каже,—Олександр Македонський був великий полководець, але нащо ж крісла ламать? Це тільки збитки казні.

Лука Лук. Це—правда ваша, він страшенно запальний. Я вже не раз йому про це казав... Що ж, каже: „як хочете, а за—для науки я й життя свого не пожалію“.

Город. Так вже, знать, від Бога, що розумний чоловік або п'яниця, або таку морду скорчить, що хоч з хати тікай.

Лука Лук. І не доведи Господи служити по вченій часті. Всього бійся: всякий втручається, кожний хоче показати, що й він розумний.

Город. Це ще нічого,—інкогніто кляте! Ну, як загляне: а, ви тут, мої лебедики, а хто—спитає—тут суддя? Ляпкин-Тяпкин! А давай-но мені сюди Ляпкина-Тяпкина. Хто попечитель богоугодних інституцій? Земляника! Давай сюди Землянику... Ось де болячка!

ЯВА 2.

Ті-ж і пошт.мейстер.

Поштм. Розтлумачте мені, панове, що, який чиновник їде?

Город. А ви хіба ще не чули?

Поштм. Та чув від Петра Івановича Бобчинського; він оце тільки що був у мене в конторі.

Город. Ну і щож? Як ви гадаєте, в чім тут діло?

Поштм. А щож тут довго думати: війна з турком, от і все!

Ам. Фед. Наче в голові у мене був: я теж саме думаю.

Город. Іменно. Обидва влучили пальцем в небо.

Поштм. Істинно, кажу, війна з турком. А все француз, а все француз підкручує!

Город. Яка там війна з турком?! Туркові чи скрутяться, а нам то, запевне, змелеться. Погано буде тільки нам. Це так, як зараз день на дворі. В мене лист єсть.

Поштм. Так ви ж так і кажіть. Тоді війни з турками не буде.

Город. Ну, що ж, як ви, Іване Кузьмичу?

Поштм. Та що там я. Як ви, Антоне Антоновичу?

Город. Щож я. Страху, правду кажучи, великого нема, а так трошки, начеб то... Купці та горожанство мене трошки бентежить. Кажуть, ніби я їм дозолив, а я їй-Богу, коли що і взяв з кого, то від щирого сер-

ця; мені здається (*бере під руку і відводить на бік*), чи не було якого на мене наклепу? Поміркуйте: і чого справді до нас їде ревизор? Слухайте, Іване Кузьмичу, чи не можна-б було, за-для загального нашого добра, кожного листа, який прибуває до вас у контору: і сюди, і відсіль, знаєте, так, трошки підпечатать і прочитати: чи не має тамчого-небудь, якого наклепу, чи просто якогось листування. Як що нема нічого цікавого, можна знов запечатать, а то й так можна віддати розпечатаним.

Поштм. Знаю, знаю, ви мене не вчіть. Я це завжди роблю, не те, щоб там ляку ради, а просто, кажу вам, з цікавості: страшенно люблю знати, що є в світі нового. Дуже цікаві бувають листи, які тільки описують пасажі!.. Краще, ніж у „Московських Відомостях.“

Город. І щож, скажіть будь-ласка, чи не траплялось вам прочитати про якого-небудь чиновника з Петербургу?

Поштм. Ні, про Петербурзьких не траплялось, а про Костромських і Саратовських багато пишуть. Шкода, що ви не читаете листів. А які є чудові листи! Оце нещодавно один поручик пише приятелеві і жартовливо змальовує баль... дуже, дуже, гарно... „Життя моє, мій милий друже, тече—каже в емпиреях, панночок сила, музика грає, штандарт скаче“... дуже, дуже гарно пише. Воно мені так уподобалось, що я залишив собі. Хочете, прочитаю.

Город. Ні, тепер мені не до того. Так будь-ласка, Іване Кузьмичу, як що випадком наскочите на яку-небудь скаргу або наклеп, довго не думавши,—в піч.

Поштм. З великою радістю.

Ам. Фед. Ой, глядіть, достанеться вам коли-небудь.

Поштм. Ой, Боже мій! як же й страшно!

Город. Пусте. Друге діло, як би ви з цього робили яку публіку, а то щож?—це хатні справи.

А м. Фед. Кепське діло заварилось! А я, правду кажучи, йшов до вас, Антоне Антоновичу, щоб попоштувати вас сучечкою. Рідна сестра того песика, що ви знаєте. Ви-ж чули, що Чептович і Варховінський глека розбили, почали позиватись, а мені—це на руку ковінька, просто сказати, роскіш. Ловлю зайців на землях і в того, і в другого.

Город. Батечку мій, не милі мені тепер ваші зайці, у мене інкогніто кляте засіло в голові! Так от і чекаю, що ось-ось одчиняться зараз двері—і шасть...

Я В А з.

Ті-ж і Добчинський та Бобчинський (обидва вбігають заставтись).

Бобч. Надзвичайна річ.

Добч. Несподівана звістка!

Всі. Що там так таке, що?

Добч. Несподіване діло. Прийшли ми в гостиницю...

Бобч. *(перепиняє)*. Прийшли ми з Петром Івановичем в гостиницю...

Добч. Постривайте, Петро Івановичу, я розповім...

Бобч. Е, ні, дайте я... постривайте, постривайте, ви ж так не розкажете...

Добч. Та ви ж зібьтесь і всього не пригадаєте...

Бобч. Пригадаю, їй-Богу, пригадаю все по черзі. Тільки не перебаранчайте, хай я розкажу. Панове, скажіть, Бога ради, щоб Петро Іванович не перебаранчав...

Город. Та кажіть, Бога ради, що там таке! У мене серце мало не вискочить з грудей. Сідайте, па-

нове. Беріть стільці. Петро Івановичу, нате вам стільчика. *(Всі сідають навколо обох Івана Івановичів)*. Ну, кажіть же, що там таке?

Бобч. Постривайте, постривайте, все по-черзі... Як тільки я мав честь вийти від вас, після того, як вас дуже збентежив той лист, що ви одібрали. Еге, так, кажу, я зараз же забіг... Будь-ласка не перепиняйте, Петро Івановичу. Я вже все, все, знаю і по черзі. Так кажу, я бачите, забіг до Коробкина,—не застав його вдома. Тоді я—до Ростаківського, теж не застав і Ростаківського. Тоді я до Івана Кузьмича, щоб і його сповістити про цю несподівану повину. Вертаючись назад, зустрічаю Петра Івановича...

Добч. *(хутко перебиває)*. Біля рундучка, де продаються пиріжки...

Бобч. Біля рундучка, де продаються пиріжки. Зустрівши Петра Івановича, я й питаю його: чули вже, яку звістку одібрав Антон Антонович з певного джерела. А Петро Іванович чув вже від вашої Явдохи, що ходила за чимсь до Пилипа Антоновича Почечуєва...

Добч. *(перепиняє)*. За барилком для французької горілки...

Бобч. *(відхиляє його руки)*. За барилком для французької горілки. От ми й пішли вдвох з Петром Івановичем до Почечуєва. Будь-ласка, Петро Івановичу, не тев... не перебаранчайте, прошу вас, Бога ради, не перебаранчайте. Еге, пішли, кажу, до Почечуєва, по дорозі Петро Іванович і каже: „зайдемо до трактиру. Щось у мене в шлунку млоїть. Зранку і до цього часу нічого не їв, так млоїть, аж труситься в животі“... Еге, в животі у Петра Івановича отака рахуба. А в трактирі, каже, привезли сьогодні свіжої сьомги, от ми, каже, і тев,

перекусимо. Пішли: тільки що ми на поріг до ресторації, коли це раптом молодий панич...

Добч. Гарненький на виду, в цивільній одежі...

Бобч. Гарненький на виду, в цивільній одежі, ходить, знаєте, так собі по кімнаті і на обличчі розсудочність, фізіономія... рух такий і тут (*показує на чоло*) видко сила всякої всячини. Мене так, буцім, щось шпигнуло. Я й кажу Петру Івановичу: тут щось не те, певно. А Петро Іванович кивнув пальцем і покликав буфетчика Уласа; Петро Іванович і питає його тихенько: „Хто цей молодий чоловік?“ А Улас і каже: це—каже...—Та не переривайте, Петро Івановичу, Бога ради, не переривайте, Ви ж все одно не розкажете: Ви ж шепелявите—це одно, а друге—у вас один зуб свистун. „Еге, каже, молодий чоловік—чиновник, еге. Їде з Петербургу, а по фамилії, каже, Іван Олександрович Хлестаков; еге, а їде, каже, в Саратовську губернію і, каже, дуже погано поводитьсь. Другий тиждень живе—не виїздить, бере все в гостиниці на-бір і ні копійки не хоче платити“. Як сказав мені це Улас—то в мене в голові наче раптом розвиднилось. Е, кажу, я до Петра Івановича...

Добч. Ні, ні, постривайте, Петро Івановичу, це я сказав—„е“.

Бобч. Спершу ви сказали, а потім і я ж сказав. „Е“—сказали ми вдвох з Петром Івановичем, чого це він сидить два тижні, коли йому шлях лежить в Саратовську губернію? То оце ж він і є той чиновник.

Город. Хто, де, який чиновник?

Бобч. Чиновник, той самий, про котрого до вас писано в листі—ревизор!

Город. (*З переляком*). Та що ви? Господь з вами! Не може статись, це не він!

Добч. Він! Я вам кажу—живе другий тиждень, грошей не платить і не їде. Хто-ж інший, як не він?! Подорожню прописано до Саратова.

Бобч. Іменно, кажу, він! Такий цікавий, до всього додивляється. Побачив, що ми з Петром Івановичем їмо сьомгу, більше через те, що у Петра Івановича з животом рахуба... Еге, то так по тарілках наших і зорів. Мені аж страшно зробилось.

Город. Господи, помилуй нас грішних! Де ж він там живе?

Добч. В п'ятому числі, під сходнею.

Бобч. В тім самім, де той рік проїзжі офіцери побились.

Город. І давно, кажете, він там живе?

Добч. А вже тижднів зо два буде. Приїхав він на Василя Єгиптянина.

Город. Два тиждні! *(на-бік)* Рятуй мене сила Божа! За ці два тиждні вибили різками унтер-офіцершу! Арештантам не видавали харчів. На вулицях, як на смітнику: скрізь брудота! Осудовисько, осудовисько! *(хапає себе за голову)*.

Арт. Пил. Ну що ж, Антоне Антоновичу,—ходім всі гуртом до гостиниці!

Ам. Фед. Ні, ні, стривайте, не так. Поперед треба, щоб їхав голова, за ним духовенство, купецтво; от і в книзі діяія Івана—Масона...

Город. Ні, постривайте, дозвольте я вже сам. Не первина. І не в таких бувальцях бував, та й то викручувався, ще й спасибі доставав! Бог не без милості, а козак не без щастя. Поможє і тепер! *(До Бобчинського)* Кажете, він—молодий чоловік?

Бобч. Молодий, зовсім молодий. Років двадцять три-чотири, не більше.

Город. Це добре. Молодого легче буде обчеркнуть курячим зубом. Біда з старим чортом, а молодого відразу видно, чим він дихає. От що, панове. Ви готуйтеся кожен по своїй галузі, а я поїду сам, або хоч і з Петром Івановичем, так буцім об'їзжаю місто, а до гостиниці, мовляв, щоб довідатись, чи не зазнають приїзжі яких неприємностей? Ей, Свистунов!

Свистунов. До послуги.

Город. Біжи зараз за приставом, або стій, ти мені будеш потрібний. Пошли там кого-небудь, щоб якомога швидче до мене пристава, а сам вертайся сюди. *(Квартальний біжить)*.

Арт. Пил. Ходім і ми, Амосе Федоровичу, справді, щоб не трапилось якої біди.

Ам. Фед. Але чого вам боятися? Ковпаки чисті надіть на хворих і кінці в воду.

Арт. Пил. Які там ковпаки? Хворим лікарь звелів габер-суп давати, а в мене по всіх усядах так капустою тхне, що хоч носа затуляй.

Ам. Фед. А я таки цілком спокійний. Справді, кому прийде в голову охота згадати про повітовий суд. Ну, а коли й загляне в якийсь папер, то й життя своє прокляне. Я от п'ятнадцятий рік вже сажу на суддівським місці, а як гляну в докладну записку,— тільки руками розвожу. Мені здається, що сам Соломон не розібрав-би, де там правда, а де—кривда. *(Суддя, попечитель, директор школи і поштмейстер виходять і здибуються у дверях з квартальним)*.

Я В А 4.

Городничий, Бобчинський, Добчинський і Квартальний.

Город. Дрожки запряжено?

Кварт. Готові, стоять.

Город. Іди зараз на вулицю... ні, стій. Піди принеси... Де ж інші? Чого ж ти тут один? Я ж казав, щоб Прохоров був тут. Де Прохоров?

Кварт. Прохоров в часті, але він тепер нічого не варт.

Город. Як не варт?

Кварт. Істино. Його вранці привезли такого п'яного, як дим, і от вже два цебра води на голову вилили, а до пам'яті ніяк не приведуть.

Город. (*Хапає себе за голову*). Ах ти, Боже мій, Боже мій! Біжи швидче на вулицю, або ні, біжи перш у кімнату, чуєш? і принеси відтіля мені шпагу і нового капелюха. Петро Івановичу, ходім.

Бобч. І я з вами, і я з вами... Дозвольте і мені, Антоне Антоновичу!

Город. Ні, ні, Петро Івановичу, не можна, не можна, не приходиться, та й на дрожки не помістимось у трьох.

Бобч. Нічого, нічого, я ззаду півником-півником побіжу за дрожками. Мені тільки, щоб хоч одним оком в щілинку крізь двері подивиться, як він з вами розмовлятиме.

Город. (*Бере у квартального шпагу*). Біжи зараз мені, візьми кілька чоловіка десятників, хай кожний з їх візьме... А як шпага подряпана! Клята купецька душа Абдулін—бачить, що у городничого вже досить старенька шпага, а наче йому повилазило?—нової не пришло! Ах лукавий і подлий народ. І, запевне, злодюги, вже доноса за пазухою тримають. Хай, кажу, кожний візьме в руки по вулиці—пфу. Бодай тебе чорти взяли! по вулиці—по мітлі! і гарненько щоб вимели всю вулицю, що йде від трактиру, та щоб мені чисто вимели! Чуєш? Та дивись мені: ти, ти, я тебе знаю, ти

все там кумасься, та крадеш в халяви срібні ложки?!
Гляди мені! Що ти зробив з купцем Черняєвим—га?
Він дав тобі на мундір два аршини сукна, а ти потягнув всю штуку. Дивись мені, не по чину почав брать.
Ну, пішов!

Я В А V.

Ті-ж і пристав.

Город. Степане Іллічу. Ради Бога, де вас носить?
Що це за нещастя!

Прист. Та я був тут за ворітьми.

Город. От що. Слухайте сюди, Степане Іллічу.
Чиновник з Петербургу приїхав. Які там ви зробили розпорядки?

Прист. Все зроблено, як ви звеліли. Квартального Пуговкина я послав з десятником.

Город. Де ж Держиморда, що я його не бачу?

Прист. Держиморда поїхав гасити пожежу.

Город. А Прохоров знов п'яний?

Прист. П'яний.

Город. Ну, як же це ви могли дозволить?

Прист. Та Бог його знає. Вчора за містом вибухла бійка—поїхав туди, щоб утихомирить, а вернувся, хоч зуби вибери!

Город. Слухайте ж сюди, зробіть так: квартальний Пуговкин, він високий на зріст, то хай стане на містку для порядку. Та, от ще що: розваліть, яко мога швидче, старий паркан, що біля шевця, і поставте віху начеб-то планіровка. Воно бачите, чим більше руїни, тим відніше діяльність начальства. Ой, Боже-ж мій. Я й забув, що біля того паркану навалено, більше як на сорок підвод, всякого сміття! Що за клятий народ! Не

встигнеш поставити де-небудь пам'ятник, а чи прямо тин, чи паркан, чорт його батька знає відкіля нанесуть, навезуть, накидають всякого сміття. *(Зітхнув)* Та от-що, коли б чиновник спитав всю службу: „чи задоволені?“ — щоб сказали: „всі, мовляв, задоволені, Ваше благородіє!“, а котрий буде не задовольнений, то я його потім задовольню... Ох-хо-хо-хо. Грішні, вельми грішні єсьмо! *(Бере шабатурку замість трюхкутного бриля)*. Боже, помози мені, тільки, щоб цей раз з рук зійшло, то я таку поставлю свічку в церкві, якої ще, як світ стоїть, ніхто не ставив: на кожну анахтемську купецьку душу накину по три пуди воску. О, Господи Многомилостивий! ідемо, Петро Івановичу. *(Надягає на голову замість трюхкутного бриля шабатурку)*.

Прист. Антоне Антоновичу, та це ж шабатурка, а не бриль.

Город. *(Жбурляє її на землю)* Шабатурка, чи не шабатурка, чорт її бери. Ага, от що: коли спитають, чом і досі не вибудовано церкви в Богоугоднім, на яку п'ять літ тому асігновано було гроші, то кажіть: мовляв, почали будувать, та згоріла. Я про це і в рапорті писав. А то — щоб хто-небудь з великого розуму не ляпнув, що її й не починали. Та ще скажіть Держиморді, щоб він менче давав волі своїм кулакам, а то він задля порядку всім ставить синяки попід очима і правому, й винуватому. Ідемо, Петро Івановичу. *(Іде й знов вертається)*. Та не пускайте ви салдат на вулицю, бо клята гарніза надіне поверх сорочки мундіра, а з низу нічого. *(Всі пішли)*.

Я В А V I.

Ганна Андрійовна і Марія Антонівна вибігають.

Ганна Андр. Де ж це вони? Боже мій! *(Одчиня двері)*. Чоловіче! Антоша! Антоне! *(Говорє швидко)*. А все

через тебе, через тебе. Я булавочку, я косиночку! *(Біжить до вікна й кричить)* Антоне! Куди ти? Що? Приїхав? Ревизор? З вусами? З якими вусами?

Гор'од. Потім, потім, душко.

Ганна Андр. Що—потім? Як-то потім? Я не хочу потім, я хочу зараз! Чуєш, одно слово: хто він, полковник? Га? Поїхав! Ну, постривай, я тобі це пригадаю в свій час! А все ця: мамочко, мамочко, підождіть, зашпилю ззаду косинку, я зараз! От тобі й зараз! Нічого й не довідалися. А все кляте кокетування: почула, що поштмейстер тут, і почала перед люстрами вихиляться, то з одного боку, то з другого підійде. Заклала собі в голову, що він до неї залицяється, а він і в думці не покладає, навіть, коли одвернешся,—то перекривляє тебе.

Марія Ант. Ну, що ж робить, мамочко? Через годину, саме більше—дві, ми довідаємось про все.

Ганна Андр. Через годину, через годину! дякую вашому татові! Втішила! Ще скажи: через місяць,—буде краще. *(Вихиляється з вікна)*. Чуєш, Явдохе? Га? Що? Явдохе, ти чула там, приїхав хто? Не чула?—от дурна! Махає руками. Хай собі махає, а ти все б таки його роспитала. Нічого не можна допитаться? бо в голові глузду нема, тільки хлопці на умі! Га? Швидко поїхали? то що з того, треба було побігти за дрожками. Іди, йди, зараз, чуєш!? Побіжи й роспитай мені гарненько: куди поїхали, що то за приїзжий, який він з себе—чуєш? Очі які: чорні, чи ні? і негайно мені вертайся назад—чуєш? Ну ж бо, швидче, швидче, швидче! *(Кричить весь час, поки не впаде завіса. Завіса ховає їх обох, коли вони стоять біля вікна)*.

З А В І С А.

ДІЯ ІІ.

ЯВА 1.

(Невелика кімната: номер гостинниці. Ліжко, стіл, чаймайдан, пуста пляшка, чоботи і щітка для чищення одєжі. Йосип лежить на ліжку).

Йосип. А чорт би вбив твого батька, так їсти хочеться, аж у животі корчить. Така гуркотня, наче цілий полк в тарабан б'є і в сурми сурмлять. Не доїдемо до дому, та й тільки. Ну, що ти скажеш? От вже другий місяць минає, як виїхали з Петербургу. В дорозі всі грошенята проциндрив, голубчик, тепер лежить, підобгавши хвоста, як собака. А вистачило-б; ще й як вистачило-б на дорогу; так ні, бач, треба в котрімсь місці себе показати. *(передражнює)* „Гей, Йосип. Іди подивись найкращу кімнату, та щоб обід був не аби-який, я не можу їсти чорт-зна-чого, мені треба, щоб обід був он який“. Хоч-би ж що путне було, а то всього легистратур, та й тільки. Теж з приїзжими знайомство зводить, в карти грає, от і догравсь. А, та й обридло мені отаке життя, нема кращого життя, як в селі. Воно, правду кажучи, нема такої публичности, зате менше клопоту, лежи собі на печи, та й жуй калачі. Воно, хто каже,—Петербурзьке життя й порівняти до тутешнього не можна. Аби гроші були, а що до життя, то що й казати. Політика, кіятри, собаки тобі танцюють, все що хочеш. Знов же і розмову ведуть на делікатну ногу. Підеш на Щукин,—крамарі тобі теж кричать „поштенеїший“, на перевозі у човні з чиновниками їдеш поруч. Захотів кумпанії,—іди до

крамнички, там тобі гвардіон-кавалер розкаже і про лагері, і, навіть, про те—що всяка зірка на небі означає; так от, як на долоні, все тобі викладе. Офіцерша стара іноді забреде,—іноді покоївочка така загляне, що... *(усміхається, трусить головою)*. Галантерейне поводжіння, ніколи поганого слова не почувеш, всякий тобі каже—„ви“. Надокучило, примірно сказати, тобі пішки йти, береш візника, сідаєш і їдеш—паном діло, а не хочеться тобі платити, можна,—біля кожного ж дому ворота наскрізь. В одні зайшов, а в другі вийшов—чорта пухлого знайдеш! Одно погано: інший раз попоєси добре, а вдруге—здихай з голоду, от як тепер, а то все він винен, не хто як він. Що ж ти з ним зробиш. Батько пришле грошей, замість того, щоб приберегти—куди. Пішов бенкетувати. На візникові їздить, кожний день в кіятрі, а потім дивись, через тиждень і посила на базар нового фрака продавати. Іншого разу то все до сорочки продасть, нічого нема, крім того, що на йому: сюртучок та шинелька... Єй, правда. А сукно таке—справжнє, аглицьке. Сотні півтори карбованців один фрак коштує, а на ринку за двадцять спустиш: про штани, то вже нічого й казати—за безцінь ідуть. А все через що?—Через те що діла не робить, замість того, щоб іти на службу,—він по проспекту шпацірує, а ні,—в карт гуляє. Ох, як би-б старий пан довідався. Він би не подивився на те, що ти—чиновник, а як би заглянув тобі туди, звідки ноги ростуть, то ти днів чотирі чухався-б. Служить, так служить! От тепера хазяїн гостиниці сказав, що не дасть їсти, поки не заплатити за те, що вже раніш поїв; а чим він заплатити? *(зітхнув)*. Ох, Боже мій, Боже мій. Хоч би якого-небудь борщика; здається, весь світ-би ззів. Стукає... чи не він іде?. *(Швидко схоплюється з міжка)*.

ЯВА 2.

Йосип і Хлестаков,

Хлест. На, візьми. *(подає капелюха й ципочок)*. А, ти знову качався на ліжку?!

Йосип. Навіщо мені качатись? Що я не бачив вашого ліжка, чи що?.

Хлест. Брешеш, лежав; що я не бачу? всю-ж постіль помнято.

Йосип. Навіщо мені ваша постіль? Що, я не знаю, що таке постіль? У мене в ноги, я й постюю. Навіщо мені ваше ліжко?.

Хлест. *(Ходить по хаті)*. Подивись там, в кісеті, чи нема тютюну?

Йосип. Де там той тютюн візьметься? Вже чотири дні, як останній попалили.

Хлест. *(Ходить, потім говорить дуже й рішуче)*. Слухай... Ей, Йосипе!

Йосип. Що зволите?

Хлест. *(Вже не так рішучо)* Ти піди туди...

Йосип. Куди?

Хлест. *(Голосом, зовсім не рішучим і не дужим, який близько до прохання)* Та, вниз до буфету. Скажи... щоб зараз мені обідати дали.

Йосип. Ні, вже я й ходять не хочу.

Хлест. Як ти смієш, дурню?

Йосип. Та вже там, як хочете, все одно, хоч і піду, нічого з того не вийде. Хазяїн сказав, що більше вже обідать не дасть.

Хлест. Та як же він сміє не дати? От вигадки!

Йосип. Він не те що, а ще каже: до городничого піду. Що це справді?—каже: третій тиждень пан твій грошей не платить. Ти, каже, з твоїм паном—зло-

дюги, говорить, шахраї, каже, і пан твій—шарлатанюга й мотюга. Бачили ми, каже, отаких арештантів і падлюк, як твій пан.

Хлест. А ти вже радий, худобо, все мені переказувать.

Йосип. Каже: так всякий приїде, напьє, наїсть в борг, а потім його ніяк звідціль не викуриш. Я жартувать з вами не буду, а просто в часть, а потім в тюрюгу.

Хлест. Ну, ну, ти, дурню! годі блягузкать. Іди й скажи. От іще подла тварюка!

Йосип. То вже краще я самого хазяїна до вас покличу.

Хлест. Навіщо мені твій хазяїн здався? Іди й скажи.

Йосип. Та я, паничу...

Хлест. Ну, чорт тебе бери, іди й клич хазяїна, (Йосип пішов).

Я В А З,

Хлест. (сам) Страшенно їсти хочеться. Трошки пройшовся, думав перехочеться,—ні, чортяка його розносила ще гірше. Ех, як би був в Пензі не гайнував грошей, вистачило б доїхать до дому. Піхотний капітан—идолів син, підкосив мене. Штос навдивовижу, бестія, ріже. За яку-небудь чверть-години облупив мене, як сидорову козу. А всеж таки хотілось мені ще раз з ним помірятись. Шкода тільки, що не зустрінусь вдруге. На вдивовижу подла місцина. На що вже в паршивій крамниці з овочами і там нічого не дають в борі? Це вже просто таки—свині. (Почина свистіти: спершу з опери „Роберт“, потім, ні се, ні те). Нема й доси нікого.

ЯВА 4.

Хлестаков, Йосип і трактирний служка.

Служка. Хазяїн веліли спитать, чого вам треба.

Хлест. А, здоров, брат. Як ся маєш?

Служка. Слава Богові.

Хлест. Ну що ж, як там у вас в гостиниці, все гаразд?

Служка. Хвалити Бога все добре.

Хлест. Багато є проїзжих.

Служка. Є, хвалити Бога, чимало.

Хлест. Слухай, милий друже, мені й досі не приносять обідать, так ти піджени там їх, щоб швидче подавали. Діло, бачиш, таке: мені після обіду треба буде де-що зробити.

Служка. Коли ж хазяїн звеліли нічого більше не давати в борг. Вони, навіть, сьогодні хочуть іти скаржитись городничому.

Хлест. За що ж скаржитися? Ну, ти—розумний хлопець—розсуди сам, треба ж мені що-небудь їсти, чи ні? Я ж так можу зовсім охлянуть. Мені, розумієш, страшенно їсти хочеться! Я не жартую.

Служка. Та воно так. А він каже: я йому їсти не дам, поки не заплатить за те, що поїв. Отак і каже!

Хлест. А ти, голубчику, його усовісти.

Служка. Як я його буду усовіщать?

Хлест. Ти скажи йому, що як же, мовляв, треба ж йому їсти що-небудь. Гроші—грошима... Він думає, що як йому, хамові, не попоїсти день-два—нічого, то так і другому. Що це за новина?!

(Служка й Йосип пішли).

Я В А 5.

Хлест. *(сам)*. Погано, це вже зовсім погано, коли й справді він нічого не дасть попоїсти. А хочеться, так хочеться, як ще, здається, ніколи не хотілось. Хіба пустить що—небудь з одежі? Штани, або що, продать? Ні, краще вже поголодати, за те приїхати до—дому одягнутим по Петербурському. Шкода, що Йосип не позичив карети. А добре було б підїхати до—дому в кареті! Підлітаєш таким чортом-бісом до якого-сь там сусіди-поміщика до ганку з лихтарями, Йосип сидить ззаду, одягнутий в ливрею! Уявляю собі, як би всі заметушилися! Що таке? хто такий? Увійшов лакей *(витягається, показуючи, буцім ввійшов лакей)* — Іван Олександрович Хлестаков з Петербургу, прикажете прийнять? Вони, дурні куркулі, певно не знають, що то значить „прикажете прийнять?“ До їх, коли приїде який—небудь клишоногий поміщик, то так і лізе, як свиня в огород, прямо в гостину. До дочечки, такої гарненької, пухкенької, як пампушечка, підійдеш. „Вельможна панно, який я“... *(потираючи руки, стукнувши ногою)* Тьфу... аж нудить, так їсти хочеться.

Я В А 6.

Хлестаков, Йосип і служка.

Хлест. Ну, що?

Йосип. Несуть обідать.

Хлест. *(Ляскаючи в долоні і злегенька підстрибуючи)*
Несуть, несуть, несуть...

Служка, Хазяїн звеліли переказать, що це вже останній раз дає обід.

Хлест. Що там: хазяїн, хазяїн! Плювать я хотів на твого хазяїна! Що там на обід?

Служка. Суп і печеня.

Хлест. Як? Тільки всього дві переміни.

Служка. Тільки всього.

Хлест. А це що таке? Я такого обіду не приймаю. Ти піди й скажи йому, що це справді за порядки. Це вже занадто мало.

Служка. А хазяїн казали, що це занадто багато!

Хлест. Соусу чому нема?

Служка. Соусу нема.

Хлест. Чому нема?—питаю. Я сам бачив, коли проходив біля кухні; там багато де чого готувалось. І в їдальні сьогодні вранці два якісь куценські панки їли сьомгу і ще багато де—чого.

Служка. Та воно, хто каже—єсть то воно єсть, а тільки нема.

Хлест. Як нема.

Служка. Так от, нема, та й тільки.

Хлест. А сьомга, а риба, а котлети.

Служка. Та все є задля тих, котрі достойніці.

Хлест. Ах ти—дурень.

Служка. Може й так.

Хлест. Порося ти паршиве... як це, вони їли, а я не повинен їсти. Через що ж це, чорт би тебе взяв, я не повинен того їсти, що вони? Хіба вони не такі проїзжі, як я.

Служка. Та воно, звісно... начеб такі, та тільки не такі.

Хлест. Як же це так?

Служка. Та так. Вони, бачте, їдять і гроші платять.

Хлест. Ну, я з таким дурнем і балакать не хочу. *(Наливає суп і їсть)*. Що це за суп? Я тебе питаю, що це за суп? Це просто літепло, налите в миску, ніяко-

го смаку; чимсь смердить. Я не буду такого супу їсти, принеси кращого.

Служка. Як не хочете, я й візьму. Хазяїн казали, як не хочете,— то й не треба.

Хлест. (*Захищає суп рукою*) Ну, ну, ти дурень, не руш! Ти звик там поводитися з іншими. Я, брате, тобі не хтось такий; зо мною раю поводитись обережніше. (*їсть*) Боже мій, що це за суп! (*їсть*) Мені здається, ні один чоловік на всім всіті не їв такого супу. Якесь пірря плаває замість масла. (*ріже курку*) Ай, ай, ай, яка курка! Давай печене! Там супу трошки зосталось, Йосипе, візьми собі. (*ріже печене*). Що це за печеня? Хіба це печеня!?

Служка. А щож це по вашому?

Хлест. А чорт його зна, що це таке, тільки це не м'ясо, це підшва запечена, сокира, ну, тільки, не м'ясо. (*їсть*) Шахраї, грабіжники, каналії! Ач чим годують гостей! І щелепи заболять, поки розжувеш хоч один шматок. (*колуна пальцем в зубах*) Падлюки! Цілком, наче, дубова кора, ніяким чином витягти не можна, зуби почорніють від такого обіду. Шахраї. (*Витерає губи серветкою*). Більше нічого нема?

Служка. Нема.

Хлест. Каналії! Розбійники! хоч би який-небудь соус, або солодкий пиріг. Грабіжники! обдирати проїзжих, тільки вміють! (*Служка прибірає й виносить разом з Йосипом*

Я В А 7.

Хлест. (*сам*). Так, наче нічого не їв... тільки розохотився. Коли-б були дрібні гроші, послав би на базар і купив би хоч франзолу.

Йосип. (*увіходить*). Там городничий приїхав, питає про вас.

Хлест. (*злякавшись*). От тобі й маєш! Ця тварюка—трактирщик вже встиг поскаржитись. Ну, що як, і справді, він потягне мене до острогу? Ну, коли делікатно попросить, я нічого... Ні, ні, з якої речі, я не хочу. Там по місту лазять офіцери і народ, а я, наче, навмисне напустив шику і переморгнувся з однією купецькою дочкою... Ні, цього не буде, я не згоден... та що ж він таке? Як він, справді, посміє! Що я йому,—купець який—небудь, чи ремісник? (*бадьориться й випростується*). Та я йому просто скажу:—Яке ви маєте право, я вам не... яке ви... (*Ручка на дверях вертиться Хлестаков зблід і корчиться*)

Я В А 8.

Хлестаков, Городничий і Добчинський.

Городничий, увійшовши, зупинився. Обидва злякані. Кілька хвилин дивляться один на другого витріщивши очі).

Город. (*Оправляєється і простягає руки по швам*).—Бажаю здоровля на многі літа.

Хлест. (*кланяється*). Моє поважання.

Город. Прошу вибачить...

Хлест. Нічого.

Город. Мій прямий обов'язок, яко начальника тутешнього міста, повсяк час турбуватися про те, щоб приїзжим і всім благородним людям не було ніяких утисків...

Хлест. (*Спершу заїкається, але потім говорить сміливо*). Так, але що ж робить? Я тут ні в чім не винен... Я потім все заплачу... Мені з маєтку пришлють і я заплачу. (*Добчинський виглядає з-за дверей*). Він сам більше винен: м'ясо на обід подають, як підосшву; або суп,

який це суп? Замість супу, він чорт його зна чого налив, помий якихсь, я його вихлюпнув з вікна... Він тут мене голодом морить цілими днями... Чай, наприклад, смердить рибою, а не чаєм. Завіщо ж я... От іще! Чи, бач, пак...

Город. (*Лякаючись*). Прошу вибачить, я, ей, правду кажу, тут ні в чім не повинен. На ринку в мене м'ясо завжди саме найкраще. Холмогорські крамарі привозять, люди тверезі і поведження зразкового. Я, навіть, не знаю, де він бере таке м'ясо. А коли що тут не так, то... Дозвольте просить вас переїхати зо мною в друге помешкання.

Хлест. Ні, я не хочу! Знаємо ми, що то за друге помешкання! Це до острогу. Яке ви маєте право? Як ви смієте? Та я зараз, я... я служу в Петербурзі... я... я...

Город. (*На-бік*). О, Господи, помилуй мене грішного! Який лютий... Про все дізнався, все вже расплескали, кляті крамарі.

Хлест. (*Позує*). Та ви, хоч, не то що, зо всією вашою командою,—не піді! Я просто до міністра. (*Стукає кулаком по столі*). Що ви втовкмачили собі в голову? Хто ви? Що ви?

Город. (*Витягається і весь тремтить*). Помилуйте, не губіть. У мене жінка, діти маленькі... Не посиротіть! Не робіть мене нещасним!

Хлест. Е, ні, я не згоден. От іще витівки! Яке мені діло? Через те, що у вас жінка і діти,—я повинен іти до тюряги! Гарні вигадки! (*Бобчинський виглядає з дверей і, злякавшись, ховається*). Ні, дякую вам, я не згоден!

Город. (*Тремтячим голосом*). З недосвідчености, Богом присягаюсь, з недосвідчености. Недостача, злидні, самі знаєте. Казенного удержання не вистачає на чай,

на цукор. А коли й були які хабарьки, то самі маленькі: з гардеробу що-небудь, та так іноді, що є до столу. А що стосується до унтер-офіцерши—удови, вона перекупка,—яку я буцім вибив різками, то це справжня брехня, прикликаю небо в свідки, що брехня. Це все вигадали мої вороги. Це такий народ, що радніці мене в ложці води утопити.

Хлест. Мені нема ніякого діла до ваших ворогів. *(подумавши)*. Я не розумію, навіть, за-для чого ви мені тут про ваших ворогів та про унтер-офіцершу—вдову згадуєте. Жінка унтер-офіцера, то инше діло, а щоб мене вибить, далеко ходите... Не в ті взулись! Що ще? Ач, який митець! Гроші я заплачу, розумієте, заплачу, але в мене їх тепер немає. Я через те тут і сижу, як турецький святий, що в мене ні копійки грошей за душею.

Городн. *(на-бік)*. У, хитра бестія! Бач, куди карлючку закандзюбив! Якого туману напустив. Прокуси, коли хочеш. Не знаєш, з якого боку й підїхать. Що буде, то й буде, а вже спробую! *(Голосно)*. Коли ви й справді маєте потребу в грошах, чи може в чім,—я в туж хвилю до вашої послуги. Мій прями́й обов'язок допомогати приїзжим.

Хлест. Грошей дайте, дайте в борг, я зараз запитаю трактирщика. Мені не багато, карбованців двісті, навіть, менше.

Город. *(Дає гроші)*. Рівно двісті, не турбуйтеся, навіть, не лічіть.

Хлест. *(Бере гроші)*. Красенько вам дякую! Я вам вишлю з хутора туж мить... У мене це не довго. Я бачу, ви—благородний чоловік. Тепер щось иншого.

Город. *(На-бік)*. Фу, слава тобі Господи! Гроші взяв. Здається, діло на добрій дорозі. А я йому замість двох сотень—чотири всунув.

Хлест. Гей, Йосипе. *(Йосип увійшов)*. Поклич сюди службу. *(До городничого і Добчинського)*. А що ж це ви, панове, стоїте? Прошу сідати. *(Добчинському)*. Милости прошу.

Город. Дякуємо, ми й так постоїмо!

Хлест. Сідайте, будь ласка, сідайте. Я тепер бачу вашу справжню щирість, вашу прихильність, а то, правду кажучи, я зразу подумав, що ви мене... *(Добчинському)*. Сідайте, прошу. *(Городничий і Добчинський сідають. Бобчинський виглядає у двері й усміхається)*.

Город. *(На-бік)* Треба йти сміливіше, навпростець. Він, бач, хоче, щоб його вважали за інкогніто... Добре, стривай я тобі зараз жучків підпущу, прикинусь, ніби я зовсім не знаю, що він за один! *(Голосно)*. Ми оце ходили по службі, от з Петром Івановичем Добчинським, тутешнім дідичем, і зайшли навмисне в гостиницю, щоб довідатись, чи добре з приїзжими поводяться, бо я,—повинен вам сказати, не так—як там інші городничі, яким ні до чого ніякого діла нема, але я, крім своїх прямих обов'язків, що по закону до мене належать, ще, яко християнин, лічу своїм обов'язком виповняти Божі закони чоловіколюбія, щоб всякому смертному був гідний його прийом.—І от, наче в нагороду, Бог привів звести таке приємне знайомство.

Хлест. Я теж сам дуже радий, дуже радий. Правду кажучи, не прийди ви сюди, довго б тут просидів, бо просто Вам кажу: немав би, чим заплатити.

Город. *(На-бік)*. Ач якого жука підпускає: не мав би чим заплатити! *(Голосно)*. Дозволю собі одно питання: куди і в які місця ваша подорожня?

Хлест. Я їду до Саратовської губернії, до себе на хутір.

Город. *(З ироничною посмішкою)*. До Саратовської губернії?... Угу... Бреше гладко і не почервоніє. Е, голобчику — з тобою треба хитро-мудро. *(Голосно)*. Добре діло надумали. От, хоч би сказати про дороги, скажемо, з одного боку неприємність: коней задержують,... а з другого боку—розвага для ума. Ви, звичайно, так, більше за-для розваги йдете?

Хлест. Ні, бачите, батько мене викликає до себе. Розгнівався старий, що я й досі ні до чого не дослужився в Петербурзі. Він гадає, що так тільки приїхав до Петербургу, зараз тобі і Володимира на шию повісять. Ні, я б послав його самого, хай би він попотерся по тих канцеляріях.

Город. *(На-бік)*. Бачили, які кулі виливає! І батька старого теж сюди приплів! *(Голосно)*. Довго думаєте прожити на хуторі?

Хлест. Сам не знаю. Бачите, мій батько дуже упертий, старий хрін, і дурний, як чобіт. Я йому просто скажу: як хоче, а я жить без Петербургу не можу. За-для чого я повинен тратити свої молоді літа в селі, поміж мужиками. Тепер не той світ настав, моя душа жадає просвіти.

Город. *(На-бік)*. Мудро узлик зав'язав! А бреше, бреше, як рівно і ніде не спотикнеться! А глянуть, таке мізерне, що здається на нігті роздавив би. Ну, та постривай, я тебе таки виведу на чисту воду, ти мені розкажеш все. *(Голосно)*. Істину правду кажете. Що можна зробити в глухому місці? От, хоч би сказати—тут в ночі не спиш та все працюєш на користь отчизні, не жалуєш нічого, а нагороду—невідомо ще коли і яку,

будеш мати. (Оглядає кімнату). Здається, в цій кімнаті є вохкість.

Хлест. Препогана кімната, а блощиці, повірите, такі, яких я зроду не бачив: як собаки кусають!

Город. Скажіть! Такий освічений гість терпить та ще від кого?—від якої-небудь непотрібної блощиці, що їй, навіть, на світ не слід родитися! Та тут начеб то й темненько?

Хлест. Зовсім темно. Хазяїн завів такий лад, щоб свічок не давать. Іноді хочеться що-небудь зробити, почитать, чи там иноці прийде бажання щось написати,—не можу: темно, темно, як у грішника в кишені.

Город. Насмілюсь просити вас... але ні, я недостойний.

Хлест. А що.

Город. Ні, ні, боюсь, недостойний.

Хлест. Що там таке, кажіть?!

Город. О, коли б я смів... У мене в дома є чудова кімнатка задля вас, світла, покійна... Але, ні, ні, почувую, сам почувую, що це вже булоб задля мене надзвичайна честь. Не гнівайтесь. Їй-же Богу, від щирої душі це кажу.

Хлест. Навпаки, з великою радістю! Я дуже вам вдячний. Мені самому далеко приємніше в приватнім домі, ніж в цій коршмі.

Город. А як я буду радий, то й сказати не можу. А що вже жінка зрадіє! В мене така натура: хлібосольство з дитячих літ, особливо—коли гість освічена людина. Не подумайте, що я це кажу з улесливости, нехай Бог боронить, а цього... не маю, я це кажу від щирого серця.

Хлест. Дуже вам вдячний. Я теж не люблю людей двохличних. Прямо вам кажу, мені дуже подобається ваша одвертість і щирість, і я, признаюсь вам, нічого більше не потрібую, аби мені виявили поважання і приязнь, приязнь і поважання.

Я В А 9.

(Ті-ж і служка з трактиру, за ним Йосип. Бобчинський визирає з дверей).

Служка. Зволили кликати?

Хлест. Так. Рахунок.

Служка. Я ж вчора приніс Вам другий рахунок.

Хлест. Я не повинен пам'ятати твоїх дурних рахунків. Кажі, скільки там всього слід?

Служка. Першого дня Ви пообідали, другого дня закусили сьомгою, а вже потім все чай пили в борг.

Хлест. Дурень. Почав тут вилічувать. Кажі—скільки всього слід?

Город. Та Ви не турбуйтеся: він підожде. *(До служки)* Геть з очей—тобі пришлють!

Хлест. *(ховачи гроші)*. І то правда.

(Служка виходить. Бобчинський виглядає з-за дверей).

Я В А 10.

Городничий, Хлестаков і Добчинський.

Город. Може бажали-б обдивитися де-які місцеві інституції, примірно—богоугодні й інші.

Хлест. А чому ж ні.

Город. А потім подивитесь, як у нас ідуть діла... який лад...

Хлест. З великою охотою, залюбки *(Бобчинський вистромлює голову)*.

Город. Потім, коли бажаєте, відтіля—повітову школу обдивитесь, порядок, як у нас вчать наук.

Хлест. Згода, згода.

Город. Потім, як що ваша ласка, заглянете до острогу, обдивитесь місцеві в'язниці, поцікавитесь—як у нас держать арештантів.

Хлест. Навіщо ж в'язниця? Зовсім зайве. Краще всього—ми обдивимось богоугодні інституції.

Город. Воля. Ваша! А як Вам буде ліпше: на своєму екіпажі, чи може—як що ласка—зо мною на дрожках?

Хлест. Так, я вже краще поїду з Вами на дрожках.

Город. *(тихо Добчинському)*. Слухайте сюди: біжіть Ви, та тільки хутенько, розумієте, на весь дух і віднесіть дві записочки: одну в богоугодне, а другу жінці. *(До Хлестакова)*. Насмілюсь просить дозволу написати в Вашій присутності пару рядків жінці, щоб вона зготувала все до зустрічі такого поважного гостя.

Хлест. Не варт турбуватися, про те... от і атрамент, тільки паперу—не знаю... Хіба на цьому рахункові?

Город. Дуже вдячний. Я тут напишу. *(Пише і про себе говорить)*. Побачим, як діло піде після снідання, коли роздаavimo пляшечку товстопузки. Ти ж ще не знаєш, у нас в губерніяльна мадера: на ззір не показна, а за те з ніг звалить і слона. Мені тільки б дізнатися, що ти за птах і з якого боку від тебе боронитися! *(написав записки і віддає Добчинському, який підходить до дверей, але в цей мент двері зриваються з завісок і Бобчинський, який весь час підглядав, падає разом з половиною дверей на сцену. Всі злякані. Бобчинський підводиться)*

Хлест. Що з Вами? дуже забились? де?

Бобчинськ. Нічого, нічого, не турбуйтеся; перепрошаю, чи Вам не перешкодив? А мені нічого, тільки трошки зверху носа невеличку моргульку посадив. Я зараз забіжу до Христіяна Івановича: у нього є пластирь такий, що зразу загоїться.

Город. *(Робить Бобчинському докірливу ознаку. До Хлестакова).* То нічого, не вважайте. Прошу покірно. А Вашому челядникові я скажу нехай віднесе чемодана до мене. *(До Йосипа).* Любий мій, ти перенеси всі речі до мене, до городничого. Тобі всякий покаже. *(Хлестакову)* Прошу. *(Пропускає поперед себе Хлестакова й іде за ним, але обертається і з докором розмовляє з Бобчинським).* Ну, вже й ви! Не знайшов другого місця, щоб упасти! Простягся, наче чорт зна що таке. *(Йде, за ним Бобчинський).*

З а в і с а.

ДІЯ ІІІ.

Я В А 1.

Ганна Андрієвна та Марія Антоновна стоять біля того ж таки вікна, що в першій дії і в тих же самих позах.

Ганна Андр. Ну, що, бачиш, от вже майже цілу годину ждемо, а все ти з своїми фігами-миґами. Зовсім одяглась, ні. Ще треба біля люстра крутиться. Ніколи не слід її слухати. Така досада, така досада. І як на гріх—ні душі! Наче все навколо повмірало.

Марія Ант. Та, їй же Богу, мамочко, хвилинки через дві про все дознаємось. Вже швидко і Явдошка повинна прийти. *(Дивиться в вікно і радісно кричить)*. Ой, мамочко. Он хтось їде в кінці вулиці.

Ганна Андр. Де? де? У тебе взагалі якісь фантазії. Ну, їде. Хто ж це їде? Невеличконого росту, у фраці.. Хто ж це? А це просто досадно. Хтоб це був?

Марія Ант. Та це Добчинський, мамочко.

Ганна Андр. Який Добчинський! Тобі завжди що-небудь таке приверзеться... І зовсім же не Добчинський. *(Обмахується хусткою)*. Гей Ви, швидче ідіть сюди.

Марія Ант. Вірно кажу, мамочко, Добчинський.

Ганна Андр. Знов своє, наче назвмисне, щоб тільки перечить. Кажу тобі, що це не Добчинський.

Марія Ант. А що, а що, мамочко! Бачите—Добчинський?

Ганна Андр. Ну, Добчинський, бачу, щож з того, аби суперечить. *(Кричить у вікно)*. Швидче, швидче. Чого Ви так лізете! Ну що? Де він? Га? Та кажіть

бо відтіля, все одно. Що? Дуже строгий? Га? А чоловік, чоловік? *(Трохи відходить з прикриттю від вікна)*. От ще телепень: поки не увійде в хату, нічого від нього не допитається.

Я В А 2.

Ті-ж і Добчинський.

Ганна Андр. Ну, скажіть, будь ласка, і не сором вам? Я вас завжди мала за порядного чоловіка, на вас одного покладалась, як на кам'яну гору, всі раптом повибігали, а ви—теж за ними. І я от і досі ні від кого толку не добьюсь. Ну й не сором вам? Я у вас хрестила вашого Івасика й Лилочку, а ви ось що змною зробили!

Добч. Йї же Богу, кумонько, так біг, щоб засвідчить мое вам глибоке поважання, що навіть дух забило. Мое поважання, Маріє Антоновно!

Марія Ант. Доброго здоров'я, Петро Івановичу.

Ганна Андр. Ну, що? Кажіть швидче, що там, як?

Добч. Антон Антонович прислав вам записочку.

Ганна Андр. Ну-ж бо, кажіть: хто він? Генерал?

Добч. Ні, не генерал, але й генералові не вступить. Знаєте, така освіченість, такі шляхетні вчинки!

Ганна Андр. Так це і є: він—той, про котрого писали чоловікові.

Добч. Справжній! Я його перший винюхав з Петром Івановичом!

Ганна Андр. Ну ж, ну, розкажіть: що як?

Добч. Та, слава Богу, все гаразд. Спершу, знаєте, він зустрів Антона Антоновича трошки суворо, еге: сердився і казав, що в гостиниці все погано, і що

до нього не поїде, і що він не згоден за нього сидіти в тюрмі. Але потім, як дізнався про безневинність Антона Антоновича, та побалакав з ним, зразу пом'ягшав і, слава Богу, все пішло на лад. Вони тепер поїхали обдивлятися богоугодне. А то, правду кажучи, Антон Антонович подумав, чи не було якого наклепу; я знаєте, теж трошки злякався.

Ганна Андр. Ну, а вам чого лякатись? Хіба ви служите?

Добч. Та так, знаєте, коли вельможа говорить, чогось страх почуваш.

Ганна Андр. Ну і щож? А в тім все те пусте, розкажіть краще, який він з себе? Старий чи молодий?

Добч. Молодий, зовсім молодий чоловік: років двадцяти трьох не більше, а говорить зовсім, як старий. Каже: „згоден, каже, я поїду і туди і сюди“... *(розмахує руками)* і все так славно оповідає.— „Я“, каже, „і пописати і почитати люблю, але, каже, неможливо, бо в кімнаті темно“.

Ганна Андр. А з себе який він? Чорнявий чи білявий?

Добч. Ні, знаєте, більше шатен, а очі такі швидкі, як у звірька, навіть аж моторошно стає.

Ганна Андр. Що він тут пише в записці? *(читає)* „Спішу тебе повідомити, що становище моє було дуже погане, але, сподіваючись на Милосердного Бога, за два солоних огірка, а особливо пів порції кавяру карбованець двадцять п'ять копійок“... *(зупиняється)*. Цього вже я зовсім не розумію, при чому тут два солоних огірки та кавяр?

Добч. Та то, бачите, Антон Антонович писали на клаптику паперу, на швидку, а там було написано рахунок.

Ганна Андр. Так, так. *(читає далі)*. „Сподіваючись на Милосердного Бога, все буде гаразд. Приготуй як найскорше кімнатку задля вельможного гостя, ту, що обліплено жовтими шпалерами. Про обід не турбуйся, бо ми перекусимо в богоугоднім у Артема Пилиповича, але вина треба, як можна більше. Скажи крамареві Абдуліну, щоб прислав найкращого, а то я йому переверну увесь льох догори ногами. Цілую, душко, твої ручки і застаюсь, твій Антон Сквозник-Дмухановський“.—Ай, Боже-ж мій! Це ж треба яко мога швидче. Гей, хто там! Мишко!

Добч. *(біжить і кричить у двері)*. Мишко, Мишко, Мишко! *(Мишка увійшов)*.

Ганна Андр. Слухай, сюди! Біжи в крамницю до Абдуліна... стривай, я дам тобі записку. *(Сіда до столу й пише записку і разом говорить)*. Цю записку ти віддай Сидору машталіру, хай він зараз побіжить до крамниці крамаря Абдуліна і принесе звідтіля вина, а ти сам іди цю ж мить та прибери гарненько оцю кімнату за для гостя. Поставиш там ліжко, умивальник, розумієш,—і все, що слід.

Добч. Ну, Ганно Андрієвно, я ж побіжу тепер та погляжу, як він там обдивляється.

Ганна Андр. Ідїть, ідїть. Я вас не затримую.

Я В А З.

Ганна Андрієвна і Марія Антонівна.

Ганна Андр. Ну, Марусенїко, тепер і нам треба причепуриться. Він же столична пташка. Борони Боже, щоб ще й не висміяв. Тобі, доню, треба одягти твою блакитну сукню з дрібними оборочками.

Марія Ант. Фі, мамочко, де ж таки блакитну! Мені зовсім не подобається; Ляпкина-Тяпкина теж хо-

дить у блакитнім і Земляниченківка—теж в блакитнім. Ні, краще я одягну кольорову.

Ганна Андр. Кольорову?! Ти завжди говориш, аби суперечить. Тобі найкраще буде в блакитній, бо я хочу одягтись у палеву; я дуже люблю цей колір.

Марія Ант. Ах, мамочко, вам же зовсім не личить палева.

Ганна Андр. Що? Мені не личить палева?

Марія Ант. Не личить. Що собі хочете, а не личить, бо до такого кольору треба мати темні очі.

Ганна Андр. На тобі! А у мене хіба не темні очі? Навіть чорні. Таку дурницю каже! Як же не чорні, коли я гадаю про себе на трефову кралю?

Марія Ант. Ай, мамочко, та ви ж більше червона краля!

Ганна Андр. Дурниці каже, суцці дурниці. Я ніколи не була червоною кралею. *(Розмовляючи ідуть вкупі аж за лаштунки).* І вигдає таке неподібне! Червона краля! Бог зна що мелеш! *(Коли вони вийшли, двері відчиняються. Мишка викидає з них сміття, а другими дверима входить Йосип з чамаданом на голові).*

Я В А 4.

Мишка і Йосип.

Йосип. Куди тут?

Мишка. Сюди, дядюшка, сюди.

Йосип. Постривай, перше дай трохи відсапнуть. Ох, життя моє гірке. На голодний живіт всяка вага важка.

Мишка. А шо, дядьку, скажіть генерал швидко прийдуть?

Йосип. Який генерал?

Мишка. Та ваш же пан.

Йосип. Який же він генерал?

Мишка. А хіба він не генерал?

Йосип. Генерал... тільки з другого боку.

Мишка. А це ж як, більше чи менше дійсного генерала?

Йосип. Більше.

Мишка. Он як! То ж то в нас така веремія піднялась.

Йосип. Слухай-но, хлопче, ти бачу жвавий молодець, приготуй там чого-небудь попоїсти.

Мишка. Щож, коли задля вас, дядюшка, ще не зготували, а простої їжі ви-ж їсти не будете. А от як ваш пан сяде за стіл,—тоді і вам тієї страви дадуть.

Йосип. Ну, а з простої що там у вас є?

Мишка. Борщ, калпа та пиріжки.

Йосип. Неси сюди борщ, кашу і пиріжки. То пусте, будем їсти. Ну лиш, бери—понесемо чамадана. Другий вихід там є?

Мишка. Є. *(Несуть едвох у двері).*

Я В А 5.

(Квартальний одчиняє обидві половинки дверей. Входить Хлестаков, за ним—Городничий, далі—Попечитель богоугодних інституцій, директор школи, Добчинський, Бобчинський з пластирем на носі. Городничий вказує квартальним на клаптик паперу, що лежить на підлозі, вони біжать, щоб підняти її стикаються один з другим).

Хлест. Чудове поводження! Мені дуже подобається, що у вас все показують проїзжим в місті. По інших містах мені нічого не показували.

Город. По інших містах, смію сказати, градоправителі і урядовці більше дбають про себе, на свою

користь. А тут, у нас, можу сміливо запевнить, нема навіть іншої гадки, як та, щоб порядком та невсипущою працею заслужити увагу начальства.

Хлест. Сніданок був чудовий, я зовсім об'ївся. Що у вас що-дня такі сніданки бувають?

Город. Це навмисне задля такого приємного гостя.

Хлест. Я дуже люблю смашно попоїсти. На те й живе чоловік, щоб брати від життя найкращі квіти задоволення. Як зветься та риба?

Арт. Пил. (*nidbigae*). Лабардан.

Хлест. Дуже смашна риба. В якому місці ми снідали. В лікарні, чи що?

Арт. Пил. Власне так, в богоугоднім.

Хлест. Ага, пригадав. Там стояли ліжка. А хворі всі вже видужали? Там їх щось було мало.

Арт. Пил. Чоловік на десять ще набереється—не більше, а то всі очуняли. Це вже у нас такий порядок з того часу, як я взяв па себе керування. Може вам здається це дивним, що всі хворі, як мухи, видужують. Хворий, не повірите, на встигне увійти в лікарню, як уже здоровий. Цього ми досягли не так ліками, скільки чесністю і порядком.

Город. На що вже, смію сказати, тяжкі обов'язки градоправителя, скільки на його плечіх лежить всякої турботи, хоч би сказати: чистота, полагодження, поправки... просто кажучи, найрозумніший чоловік в світі не зміг би іноді управитися, але, хвалити Всевишнього, все іде гаразд. Інший би городничий дбав би тільки про себе, на свою користь, а тут, повірите, ляжеш спати і все думаєш: Господи Милосердний, помози мені так все зробити, щоб начальство побачило твою працю, оцінило і задовольнилось. Чи подякує во-

но там, чи ні, то вже його воля, аби я сам серцем був спокійніший, що все гаразд, коли почуваєш, що скрізь порядок, вулиці виметено, арештантів добре нагодовано, п'яних нема... то чого ж більше. Єй, правду кажу, і ніякої пошани не бажаю. Воно, хто каже, приємно, але перед добродітеллю, все це—прах і суєта.

Ар т. Пил. Ач, бестія, як розписав. І дасть же Бог такий талан!

Хлест. Це правда. Признаюсь вам, я сам люблю иноді політати думками за хмари прозою, а иншим разом—так і вірші уджиґнеш.

Бобч. *(Добчинському)*. Істина, глибока істина, Петро Івановичу! Зразу видко, що голова науками натоптана.

Хлест. Скажіть, будь-ласка, у вас тут нема таких забав, де б можна булоб, приміром, в картят погуляти?

Город. *(на-бік)*. У-гу-гу. Он куди! Знаємо, голубчику, в чий город камінці летять. *(голосно)*. Боже борони, тут ні слуху, ні духу про такі забавки. Я карт з роду—з віку в руках не тримав, навіть, не знаю, як там у їх грати, у тих карт. Дивитись на них спокійно не можу, і, коли трапиться випадково уздріти бубнового короля, або ще там яку, то повірите, таку огиду на душі почуваєш, що тільки плжнеш. Раз якось зо мною був випадок: забавляючи дітей, збудував ім халабудку з карт, що-ж ви думаєте, цілісеньку ніч потім снилися кляті. Господь з ними. Чи тож можна, щоб такий дорогий час марнувати за картами?

Лук. Лук. *(на-бік)* Ач, падлюка! А в мене виграв вчора в штоса сто карбованців.

Город. Краще я використаю той час на добро отчизни!

Хлест. Е, ні, це вже занадто! Все залежить від того, з якого боку хто і як дивиться на це. Коли, наприклад зупинишся тоді, коли саме треба гнуть від трьох кутів... ну, то що іншого. Ні, ви не кажіть, а іноді дуже приємно погуляти.

Я В А 6.

Ті-ж, Ганна Андріївна і Марія Антоновна.

Город. Осмілюсь відрекомендувати мою семью: жінка і дочка.

Хлест. *(кланяється)* Дуже щасливий тим, що можу вас бачити.

Ганна Андр. Нам ще більше приємности, навіть велике щастя—бачити таку особу.

Хлест. *(Хизуючись)* Перепрошаю, моя пані ясна, навпаки, я маю велике задоволення бачити вас.

Ганна Андр. Як то можна! Це ви так говорите, бажаючи сказати комплімент. Милости прошу сідять.

Хлест. Біля вас стоять-вже щастя; а про те, коли вам так хочеться, я сяду. Який я щасливий, що можу сидіти біля вас!

Ганна Андр. Помилуйте! Я цього ніяк прийняти не смію. Мені здається, що вам, після столиці, вояжувати цілком неприємно.

Хлест. Ви не можете собі уявити—звикши жити-сomprenez vous, серед великого світу і, раптом, в дорозі: гостиниці, бруд, темнота. Колиб не такий випадок, який, признаюсь вам, мені *(дивиться на Ганну Андріївну і хизується перед нею)* наче в нагороду за всі муки...

Ганна Андр. Так, я собі уявляю, як вам це неприємно.

Хлест. Але в цю хвилию мені дуже приємно.

Ганна Андр. Що ви? Це вже занадто багато мені чести! Не по заслугі.

Хлест. Як то не по заслугі? Ви, моя пані кохана, на більшу заслуговуєте.

Ганна Андр. Я живу в селі.

Хлест. Так, село, але й село теж має свої підгірки і струмочки. Хто каже, рівнять з Петербургом не можна! Ох, Петербург! Що там за життя! Ви, може думаєте, що я тільки папери переписую? е, ні! Сам начальник відділу мій кращій приятель. Іноді так ударить мене по плечах: „приходь брате, обідать“. Я до департаменту захожу так, на одну хвилину, щоб сказати: „це так, а це так“. А там вже чинапка-писака, такий щур, пером тільки тр-р-р... тр... і пішов, і пішов. Хотіли мене якось колежським асесором зробити, а я так собі подумав: „не варте!“ А курьєр, так той летить за мною ще на сходах з щіткою: „дозвольте Іване Олександровичу, я вам, каже, чобітки почистю“. (до городничого) Чого ж ви, панове, стоїте? Сідайте.

Разом. Город. Ранг такий маю, що ще повинен і постоять.

Арт. Пилип. Ми й постоїмо.

Лука Лук. Не турбуйтеся.

Хлест. Без рангів, прошу сідять (*Городничий і всі сідають*). Я не люблю церемоній, навпаки, я люблю так проскочити, щоб мене ніхто не запримітив. Але неможливо, нікуди не сховаєшся ні за що. Тільки вийшов кудись, диви-вже й кричать: он Іван Олександрович іде! А раз, знаєте, мене за головнокомандуючого прийняли; салдати повискакували з гауптвахти і зробили рушницями учту. Потім того офіцер, який дуже добре мене знав, каже мені: „Ну, брате, ми тебе за головнокомандуючого прийняли!“.

Ганна Андр. Скажіть на милість!

Хлест. З гарненькими актрисами маю знайомство. Я теж легенькі штучки пишу. Літераторів часто бачу. Пушкин, це мій перший приятель; я частенько йому кажу: „ну що брате, Пушкин?“—„Та нічого, брате, відповідає бувало, так якось все“... Страшений оригінал!

Ганна Андр. А, так ви й пишете? Це дуже приємно творити, ви, мабуть, в журналах друкуєте?

Хлест. Так, і в журналах друкую. У мене є багато творів: Весілля Фігаро, Роберт-дьявол, Норма... я навіть і назви їх позабував. Все це я написав випадково; я не хотів писати, але театральна дирекція просить: „будь-ласка, напиши що-небудь“. Думаю собі: добре, брате, напишу. Сів і в один вечір, здається, всё написав,—всі здивувались. У мене легкість думок надзвичайна. Все те, що було під найменням барона Брамбеуса, Фрегат Надежда і Московський телеграф... всё це я написав.

Ганна Андр. А, так це ви були Брамбеусом?

Хлест. Як же! Я всім їм виправляю статті. Мені Смердін платить за це сорок тисяч!

Ганна Андр. Певно і Юрій Милославський ваш твір?

Хлест. Так, це мій твір.

Ганна Андр. Я так і знала, зараз догадалась.

Марія Ант. Ні, мамочко, там написано, що це—Загоскина.

Ганна Андр. Ну от, я так і кажу, ти навіть і тут будеш суперечить.

Хлест. А так, це правда: то Загоскина, а є другий Юрій Милославський,—так то вже мій.

Ганна Андр. Ну, то я запевне вашого читала. А як гарно написано!

Хлест. Я вам признаюсь, живу з літератури. У мене в Петербурзі перший будинок. Так там всім відомо: будинок Івана Олександровича. *(До всіх звертаючись)*. Панове, милости прошу, коли будете в Петербурзі, прошу до мене. Я теж впоряжаю бали.

Ганна Андр. Уявляю собі, з яким фешенебельним смаком і величністю там уряжують бали?!

Хлест. О, про це нічого й казати. На столі, наприклад, кавун—сімсот карбованців кавун! Суї в ронделі, привезений просто з Парижу,—піднімають покришку—пара, якій подібної не знайти на всім світі. Я всякий день на балах. Там у нас навіть і віст особний компанується: міністр закордонних справ, французький посол, англійський, німецький послани і я. А що вже натомишся грою, то й сказати не можу. Як вибіжиш до себе на четвертий поверх—скажеш тільки куховарці: „на, Марфо, шинелю“. Що це я брешу?—я й забув, що живу в бель-етажі. У мене на східних стоїть... а цікаво заглянути до мене в прихожу, коли я ще сплю: графи і князі товчуться і гудуть там, як бджоли, тільки й чуєш: ж-ж-ж... а то і міністр... *(Городничий і всі з ляком піднімаються з місць)*. Мені, навіть, на пакетах пишуть: „Ваше Превосходительство“. Один раз я управляв департаментом. І дивно: директор поїхав куди поїхав—невідомо. Ну, натурально пішла поголошка: як, що, кому приймать посаду? Де-хто з генералів брались, але підійдуть, попробують—ні, не втнуть! На погляд здається й легко, а роздивляться—чорта з два; потім бачуть, погане діло—до мене. І зараз же по всіх вулицях курьери, курьери, курьери... уявіть собі, тридцять тисяч курьєрів! Моє становище—питаю? Іване Олександровичу, ідіть ради Бога, керуйте департаментом. Я вийшов в халаті, правду кажучи, трохи

замнявся, але думаю, чого доброго дійде до царя, ну і послужний список теж... кажу, панове, я приймаю посаду, я згожуюсь, що робити,—кажу, згоден,—тільки ж пам'ятайте: у мене—ні-ні-ні! У мене держись, я вже... І справді: тільки пройду бувало через департамент—вже земля труситься, все тремтить, як лист... (*Городничий і всі тремтять з ляку*). О, я жартувати не люблю. Я їм всім нагнав холоду! Мене навіть Державна Рада боїться. А що мені? Я такий, що ні на кого не подивлюся, ні на кого. Я всім кажу: я сам себе знаю, сам! Я скрізь буваю, скрізь! До царських палат всякий день їзжу, так,.. Мене завтра, зараз, зроблять фельдмаршалом... (*Похитнувся і трохи, трохи не впав на землю, але присутні урядовці підхоплюють*).

Город. (*Підходить і труситься всім тілом, силкується вимовити*). А-ва-ва-ва...

Хлест. (*Голосом офіційальним*). Що таке?

Город. А-ва-ва-ва...

Хлест. (*Таким же голосом*). Нічого не розберу, все дуроці!

Город. Ва-ва-ва-шество, превосходительство, чи не бажали-б відпочити? Тут і кімната і все до послуги.

Хлест. Дурниця, все дурниця. Відпочивать? Добре, я згоден відпочити! Сніданок у вас, панове, був дуже гарний. Я задоволений, я задоволений, я задоволений. (*Деклямує*). Лябардан, лябардан. (*Виходе в бічні двері, за ним городничий*).

Я В А 7.

Ті-ж, крім Хлестакова і Городничого.

Бобч. Оце, Петро Івановичу, чоловік! Ось воно, що значить чоловік. Перший раз в житті моєму був в присутності такої важної персони. Вірите, трохи не

вмер з переляку. Петро Івановичу, як ви міркуєте, хто він такий буде по рангу?

Добч. Я так думаю, що генерал.

Бобч. А я так думаю, що генерал... перед ним мішка гречаної вовни не варт, а коли вже генерал, то хіба генералісімус? Державну Раду як придавив? Ходім зараз розкажемо про все Амосу Федоровичу і Коробкину. Бувайте здорові, Ганно Андрієвно!

Добч. До побачення, кумонько! *(Обидва виходять)*.

Арт. Пил. Страшно, а від чого, і сам не знаю. А ми ж, навіть, не в мундірах. Ну що, як проспиться, та до Петербургу повідомить! *(Ідуть засмучені вкупі з ві-ректором школи)* Будьте здорові, пані.

Я В А 8.

Ганна Андрієвна і Марія Антоновна.

Ганна Андр. Ах, який приємний!

Мар. Ант. Ах, який милий!

Ган. Андр. Але яке делікатне поводження! Зразу видко столичну пташку, рухи і все таке... ах, як чудово! Як я люблю таких молодих людей, просто до нестями. Я, одначе, йому дуже вподобалась: я запримітила— все на мене подивлявся.

Мар. Ант. Що ви, мамочко?! Він увесь час на мене дивився!

Ган. Андр. Ну, ти з своїми дуροццями далі. Це тут зовсім не до—речі.

Мар. Ант. Е, ні, мамочко, це правда.

Ган. Андр. Ну, от! Боже борони, щоб не посуперечити; не можна! Де йому там було на тебе дивиться? Та й з якої речі він би дивився на тебе?

Мар. Ант. Та, їй Богу-ж, мамочко, дивився. І тоді, коли говорив про літературу, то на мене зиркнув,

і коли розказував, як грав у віста з послами, теж на мене глянув.

Ган. Андр. Ну, можливо, один там який раз глянув, та й то так, аби—то... ет, мовляв, подивлюся вже й на неї!

Я В А 9.

Ті-ж і городничий.

Г о р о д. *(виходе на шпіньках)*. Чш... ш...

Ган. Андр. Ну, що?

Г о р о д. Вже й сам не радий, що напоїв. Ну, що, коли хоч половина всього того, що він тут казав,— правда? *(замислився)*. Та як же не правда? Що у тверезого на умі, те у п'яного на язиці! П'яний тільки все виверне. Воно, звісно, прибрехав трохи, але хто не бреше, особливо в такому ділі. З міністрами грає, до царя їздить... Отак, чим більше про це думаєш, тим більше в голові у тебе макітриться. Так, наче стоїш на високій дзвіниці, або наче тебе збираються повісити.

Ган. Андр. А я, навіть, ніякого страху не почувую. Я тільки бачила перед собою освіченого чоловіка високого тону, великого світу, а про те, який там на йому ранг, мені байдуже.

Г о р о д. Ну, та воно звісно—вам, жінкам, закон не писаний. Вже цього досить. Вам що? Все фінтерлюшки, а ляпнуть іноді ні з цього, ні з того таке слово, що... що-ж вийде? Вас виб'ють різками, от і все, а нашого брата так запроторять, що й не знайдеш. Ти, серце мов, поводитися з ним так вільно, немов з яким-небудь Добчинським.

Ган. Андр. Ну, про це прошу не турбуватись; ми де-що знаємо таке... *(подивляється на дочку)*.

Г о р о д. Ну, з вами говорити... От справді okazія. І досі не можу опам'ятатись від переляку... *(одчиняє двері й говорить)*. Мишко, поклич сюди квартальних Сви-стунова та Держиморду: вони тут повинні бути за ворітьми. *(помовчав)*. Чудеса та й тільки діються на світі: хоч би ж сказати показний чоловік був, а то худеньке, маленьке, тоненьке, як ти дізнаєшся хто він? Що воєнний, все ж таки показує себе, а як натягне ффрачок, немов та муха з підризаними крилами, або горобець безперий. А довго тримався в трактирі, такі ломоти строїв, жуків та інфузорій напустив, що здається в віки вічні не домацався б, хто він. А, нарешті, таки піддався! Але ж і наторочив більше, ніж треба було. Що то—молодий, ще мало бувалий.

Я В А 10.

Ті-ж і Йосип. (Всі біжать до нього на-зустріч і кивають пальцями--кличуть).

Ганна Андр. А йди сюди, любезний.

Г о р о д. Чш... що? Спить?

Й о с и п. Ні, ще трохи потягається.

Ганна Андр. Слухай сюди, як тебе на наймення?

Й о с и п. Йосип, ласкава пані.

Г о р о д. *(До жінки і до дочки)*. Потривайте-бо, годі вам. *(Йосипові)*. Ну що, друже, тебе нагодували добре?

Й о с и п. Нагодували, спасибі вам; добре нагодували.

Ганна Андр. А що, скажи, до твого пана, думаю, багато їздить графів та князів?

Й о с и п. *(На-бік)*. Що його казать?! Коли тепер добре нагодували, то потім ще краще нагодують. *(Голосно)*. Бувають і графи...

Мар. Ант. Душко, Йосип, який твій пан гарненький.

Ганна Андр. А скажи, будь-ласка, Йосип, як він...

Город. Та годі вам, будь-ласка. Ви своїми дурницями тільки мені завважаєте. Ну що, друже?

Ганна Андр. А який на твоєму панові ранг?

Йосип. Ранг звісно який.

Город. А, ти, Боже мій. Ви все таки з своїми дурницями. Не дасте слова перемовити про діло. Ну, скажи, друже, як твій пан, строгий? Любить так иноді розпушить, чи ні?

Йосип. Що казать, порядок любить! Йому, щоб було все справно.

Город. Мені дуже подобається твоє лице. Ти, мабуть, дуже добра людина. Ну, що ж...

Ганна Андр. Слухай, Йосипе, а як твій пан там, у мундирі ходить?

Город. Та годі бо вам, цокотухи! Тут діло йде про життя і смерть чоловіка... *(До Йосипа)*. Так, що ж, кажу, друже, ти мені дуже вподобався, видко—ти добрий хлопець, дорогою, знаєш, не завадить иноді чайку випить шкляночку, тепер холодненько, от тобі два карбованці на чай.

Йосип. *(Бере гроші)*. Велика дяка вам! Дай Боже вам доброго здоровля! Бідному чоловікові допомогли.

Город. Дуже радий, дуже радий. А що, друже...

Ганна Андр. Слухай, Йосипе, а які очі більше подобаються твоєму панові?

Мар. Ант. Душко, Йосипе! Який гарненький носик у твого пана!

Город. Та пострівайте, бо, кажу, дайте мені... *(До Йосипа)*. А, що, скажи, друже, куди твій пан більше

всього звертає увагу, що йому більше всього подобається в дорозі?

Йосип. Любить він, дивлячись, як що до чого прийдеться. Головне любить, щоб його вітали добре, гостина щоб була як слід.

Город. Як слід?

Йосип. Еге, як слід. На що вже я от крепак, а й то слідкує, щоб і мені було добре. Йй-Богу! Бувало заїдемо куди-небудь—„А що, Йосипе—питає, добре тебе гостювали?“—Погано, Ваше-високоблагородіє—„Е, каже, нагадай, як приїду“. А я думаю собі, *(махає рукою)* Бог там з ними, я чоловік простий.

Город. Добре, добре, ти діло кажеш. Там я тобі дав на чай, а оце ще на тобі на бублички.

Йосип. За віщо так шануєте, ваше-високоблагородіє?! *(товає гроші)* Хіба вже випью за ваше здоровля.

Ганна Андр. Зайди до мене, Йосипе, я теж дам.

Мар. Ант. Йосипе, душко, поцілуй свого панича. *(З другої кімнати чути легкий кашель Хлестакова).*

Город. Чш... *(Стає на шпичьки; далі вся розмова йде на тівогоса).* Боже вас борони—шуміти. Ідїть собі, Бога ради, годі вже вам...

Ганна Андр. Ходім, Марусько. Я тобі скажу, я щось побачила у гостя таке, що тільки один на один можна сказати.

Город. О, уявляю собі, чого там тільки не плещете; послухаєш, то хоч вуха затуляй. *(До Йосипа).* Ну, друже...

Я В А 11,

Ті-ж, Держиморда і Свистунов.

Город. Чш... Косолапі, загуркотіли своїми чобітьми; так пруть, немов-би в чотирі ступи товчуть. Де вас чорти таскали?

Держиморда. Був по приказу...

Город. *(Затуляє йому рота)*. Чш... загуркотів, як з бочки *(Передразнює)*. Був по приказу... Чортова голова! *(До Йосипа)*. Ну, друже, ти йди, може, там, що потрібно буде твоєму панові, май на увазі, все, що потрібно до послуги. *(Йосип нішов)*. А ви мені стоять на ганку, і ні з місця! Нікого не пускати до покоїв, особливо купців. Коли хоч одного впустите, то... Коли котрий з вас побачить, що хтось іде з проханням, а хоч би й так, але здається на такого, що хоче подати на мене—женить в потилицю в тришія! Так таки просто в потилицю. Так його! Гарненько... *(показує ногою)* Чусте? Чш... чш... *(виходить на шпильках екупі з квартальними)*.

З А В І С А.

Д І Я І V.

Я В А 1.

Та-ж сама кімната в городничого.

(Увіходять обережно на шпінках: Амос Федорович, Артем Пилипович, Поштмейстер, Лука Лукич, Добчинський і Бобчинський. Всі в повнім параді і мундирах. Всю сцену ведуть тихо).

А м. Фед. *(шикує всіх в півкола)*. Бога ради, панове, ставайте швидче в коло, та щоб як можна більше було порядку. І, не дай Боже! В царський палац їздить і державну раду розносить. Ставайте по військовому, неодмінно по військовому. Ви, Петро Івановичу, ставайте з цього боку, а ви, Петро Івановичу, станьте ось тут. *(Обидва Петрі Івановичі забігають на шпінках)*.

А р т. П и л. Воля ваша, Амосе Федоровичу, а треба нам щось робити.

А м. Фед. А що власне?

А р т. П и л. А звісно що.

А м. Фед. Підсунуть?

А р т. П и л. Та хоч би й підсунуть.

А м. Фед. Боязко, ковінька його матері! Ну, як розсердиться? Державний же чоловік! Хіба так, ніби від дворянства піднести на який-небудь пам'ятник?

П о ш т м. Або-ж, мовляв, прийшли по пошті якісь гроші, та не відомо кому вони належать!

А р т. П и л. Глядіть, щоб він вас по пошті не відіслав куди-небудь в далеку далечинь. Слухайте сюди: всякі такі діла не так робляться в кожній державі, де

зпокоң-віку заведений порядок. За-для чого ми тут зібрались юрбою? Освідчуватись треба по-одинці, розумієте? а там, сам-на-сам, і теє... як там слід, щоб мовляв, а ні вухо не чуло, а ні око не бачило. Ось, як ці діла робляться, там де є зразковий лад!.. Ну, ось ви, Амосе Федоровичу, починайте перший.

Ам. Фед. Коли вже так, то краще ви, бо в вашій хаті високий гість вкусив хліба, солі.

Арт. Пил. Ні, краще хай Лука Лукич: він представник освіти молодого покоління.

Лука Лук. Не можу, їй, панове, не можу. Я, вам признаюсь, так змалку сполоханий, що хай заговорить зо мною чоловік, хоч одним чином вище мене, зараз душа в п'яти тікає, а язик прилипа до гортані, немов його бджола вкусила. Ні, панове, не силуйте мене, їй не можу.

Арт. Пил. Ні, Амосе Федоровичу, крім вас нема кому! У вас що ні слово,—то Ціцерон з язика летить.

Ам. Фед. Та що це ви: Ціцерон!? Ще що вигадайте. Що—як иноді поетично розкажеш про загін гончаків, або про полювання...

Всі. *(Чепляючись)*. Е, ні! ви цього не кажіть! хіба ви тільки про собак, а про стовпотворення?.. Ні, Амосе Федоровичу, ви вже будьте батьком нам рідним, виручайте... Виручайте, Амосе Федоровичу!

Ам. Фед. Та відчепіться від мене, панове! *(в цей мент чутно кашель з кімнати Хлестакова; всі тікають врозтіч і стовпившись у дверях один поперед одного намагаються швидко вийти, не без того, щоб когось не притисли; чутно тихі голоси)*.

Бо бч. Ой, ой, Петро Івановичу, Петро Івановичу, ви мені на ногу наступили!

Землян. Панове, та що ви робите? пустіть хоч душу на покаяння,—звсім задавите!

(Чути де-кілька вигуків: ой, ой. Нарешті, всі виходять; кімната порожніє).

Я В А 2.

Хлест. *(Виходе один. Очі заспані).* Здається, добре заснув. Де вони набрали таких перин? Аж упрів. Здається мені, чи не підсипали мені чогось за сніданком: в голові і досі стукає. Тут, я бачу, можна досить добре побавитись. Я люблю гостинність, і, правду кажучи, мені дуже подобається, коли мене шанують від щирого серця, а не те щоб з якоїсь там користи... А дочка городничого дуже гарненька, та й сама мати така, що ще-б можна... Не знаю, як кому, а мені дуже подобається таке життя!

Я В А 3.

Хлестаков і суддя.

Суддя. *(Входить і зупиняється; на-бік).* Пом'яни Господи царя Давида і всю кротість його. Господи, ви-неси мене як-небудь. Коліна так і підгинаються. *(Голосно, витлегнувшись правцем, придержуючи рукою штагу)* Маю честь освідчитись: суддя тутешнього повітового суду, колежський асесор Ляпкин-Тяпкин.

Хлест. Милости прошу сідати. То ви тутешній суддя?

Суддя. З 816 року був обраний по волі дворян на три роки і зостався на цій посаді й до нині.

Хлест. І що-ж, скажіть, є яка користь сидіти на цій посаді?

Суддя. За три трьохліття представили до Володимира 4-ої степені і начальство хвалило! *(на-бік)*. А гроші в жмені, і жменя вся вогнем горить.

Хлест. А мені подобається Володимир. Адже Ганна 3-ої степені зовсім не те.

Суддя. *(Висовує потихеньку вперед кулака. На-бік)*. Господи Милосердний, не знаю, навіть, де сижу, немов під ногами земля горить.

Хлест. Що у вас в руці?

Суддя. *(З-ляку пускає на підлогу кредитки)*. Нічого...

Хлест. Як то нічого? Я бачу гроші упали.

Суддя. *(Труситься всім тілом)*. Ні, ні. *(На-бік)*. Ой, Боже Праведний. Оце я вже під судом. Вже й повозка приїхала, вже беруть мене.

Хлест. *(Піднімає)*. Та це-ж гроші!

Суддя. *(На-бік)*. Ну, тепер кінець. Пропав, пропав, як собака в ярмарку!

Хлест. Знаєте що... Позичте мені їх!

Суддя. *(Швидко)*. З великою радістю, з великою радістю! *(На-бік)*. Ну, сміливіще. Винеси, Пречиста Діво!

Хлест. Я, знаєте, в дорозі розтратився, то те, то се. Я вам зараз надішлю, як тільки приїду до дому.

Суддя. Не турбуйтеся, як то можна? За-для мене це така честь. Звісно, своїми слабенькими силами, своєю невсипущою працею у начальства постараюсь заслужити. *(Підводиться з стільця, витягає руки по швах)*. Не смію більше турбувати своєю присутністю. Чи не буде якого наказу?

Хлест. Якого наказу?

Суддя. Я розумію під цим, чи не дасте яких інструкцій повітовому суду?

Хлест. Навіщо? Мені ніякого тепер діла нема ні до чого. Дуже вам вдячний.

Суддя. *(Кланяється і йде. На-бік)*. Ну, тепер наша взяла.

Хлест. *(Коли суддя пішов)*. Суддя—дуже гарний чоловік.

Я В А 4.

Хлестаков і поштмейстер.

Поштм. *(Увійшовши випростався; в мундирі при шпазі)*. Маю честь освідчитись: поштмейстер, надворний совітник, Шпекин.

Хлест. А, прошу, прошу. Я дуже люблю приємну кумпанію. Сідайте. Ви тут завжди живете?

Поштм. Власне так.

Хлест. А мені дуже подобається тутешнє місто. Не дуже людно—але що-ж? Це-ж не столиця!

Поштм. Істинна правда.

Хлест. Це вже тільки в столиці бонтон і нема провінціяльних гусей. Який ваш на це погляд, хіба не правду кажу?

Поштм. Істинну правду. *(На-бік)*. Але він зовсім не гордий, про все роспитує.

Хлест. А признайтесь по правді, і в маленькім місті можна прожити щасливо?

Поштм. Власне так.

Хлест. Мій погляд, що треба, треба тільки, щоб тебе поважали, любили щиро, хіба не правда?

Поштм. Істинна правда.

Хлест. А я, знаєте, дуже радий, що ви однакових зо мною думок. Може це кому-небудь здається чудним, але це вже в мене така натура. *(Дивиться йому в очі і говорить про себе)*. Яка неприємність спіткала ме-

не: в дорозі зовсім розтратився. Чи не змогли-б ви мені позичити карбованців триста?

Поштм. Чому ні? Лічу за-для себе великим щастям. З радістю. Ось, від щирого серця готов служить.

Хлест. Дуже вам вдячний, А я, правду кажучи, не можу щоб, хоч і в дорозі, не пороскошувати, та чом же й ні? Як по вашому?

Поштм. Власне так. *(Підводиться, випростується і тримає шпагу)*. Не смію більше турбувати своєю присутністю... Чи не буде якого наказу, що до поштової інституції?

Хлест. Ні, нічого. *(Поштмейстер кланяється і виходить)*.

Хлест. *(Заталює цигару)*. Поштмейстер, мені здається, теж дуже гарний чоловік. Перш за все—услужливий. Я дуже люблю таких людей.

Я В А 5.

Хлестаков і Лука Лукич (якого трохи чи не витовхнули в двері. Ззаду його чути голос: „сміливці“).

Лука Лук. *(Випростується, тремлячи підтримує шпагу)*. Маю честь освідчитись: директор школи, титулярний совітник—Хлопов.

Хлест. А, прошу, прошу. Сідайте. Чи не хочете цигари покурити? *(Подає йому цигару)*.

Лука Лук. *(Про себе)*. От тобі й на! Цього я вже ніяк не ждав. Чи брать, чи не брать?

Хлест. Візьміть, візьміть, цигара дуже добра. Розуміється, не те, що в Петербурзі. Там я куривав цигарочки по двадцять п'ять карбованчиків сотню—пальці потім цілуєш, коли викуриш. Ось вогонь, закурюйте. *(Подає йому свічку)*.

Лука Лук. *(Пробує закурити, а сам есь труситься).*

Хлест. Та ви не тим боком.

Лука Лук. *(Від ляку випустив цигару, плюнув і махнув рукою).* Проклята полохливість зовсім згубила!

Хлест. Та ви, як бачу, не охотник до цигар, а я признаюсь, це—моя хворість. Та ще жіноцтво—не можу бути спокійним! Ну, а ви як? Вам які більше до вподоби: чорняві чи біляві?

Лука Лук. *(Не знає, що казати).*

Хлест. Ні, ви скажіть одверто: чорняві чи біляві?

Лука Лук. Не смію знать...

Хлест. Ні, ні, ви не викручуйтесь! Мені конче хочеться знать ваш смак.

Лука Лук. Осмілюсь доложити... *(На-бік).* Вже й сам не знаю, що кажу.

Хлест. А-а, не хочете сказати. Знать, яка-небудь чорнявенька вже в око впала. Признавайтесь.

Лука Лук. *(Мовчить).*

Хлест. Ага, почервоніли. Бачите, бачите! Ну, чого-ж не говорите?

Лука Лук. Злякався ваше... бла... преос... сіят... *(На-бік).* Продав клятий язик, продав!

Хлест. Злякались. А у мене в очах, правда, є щось таке, що наводить страх? Я запевне знаю, що ні одна жінка не може витримати мого погляду; що, не правда?

Лука Лук. Власне так.

Хлест. А знаєте, зо мною дуже погана пригода сталася: я в дорозі зовсім розтратився, чи не позичили-б ви мені карбованців триста?

Лука Лук. *(Мацає себе за кишеню).* От халепа, як що немає. Є, є! *(Виймає тремтячи і дає гроші).*

Хлест. Дуже вам вдячний.

Лука Лук. *(Біжить і говорить на-бік)*. Ну, слава Богу. Тепер, може, до школи не загляне.

Я В А 6.

Хлестаков і Артем Пилипович (випростався і підтримує шпалу).

Арт. Пил. Маю честь освідчитись: попечитель богоугодних інституцій, надворний совітник—Земляника.

Хлест. Доброго здоровля, прохаю сідати.

Арт. Пил. Мав щастя приймати вас у себе в дорученій мені богоугодній інституції.

Хлест. А, так, пам'ятаю! Ви дуже добре мене погостили.

Арт. Пил. Радий старатись по службі для отчизни.

Хлест. Правду вам сказати, це моя хворість—люблю гарну кухню. Скажіть, будь ласка, мені здається, ви вчора наче були трошки нижче на зріст, правда?

Арт. Пил. Можливо. *(Помовчав)*. Смію сказати, що служу щиро *(Присовується ближче з стільцем і говорить таємничо)*. А вже, що тутешній поштмейстер,—зовсім нічого не робить: всі діла запущені, посилки затримує... В цьому самі можете переконатись. Суддя теж, оцей, що був поперед мене, те й робить, що полює тільки за зайцями, в присутніх місцях держить собак; поведження-ж, признатись по совісті, як я те повинен перед вами зробити на користь службі і отчизни, хоч він мені і приятель,—поведження, кажу, самого неможливого. Тут є один дідич—Добчинський, куди-небудь вийде з дому, то він там вже й сидить біля його жінки, я згоден присягнути... Навмисне подивіться

на дітей; ні одно не схоже на Добчинського, але, навіть, дівчинка маленька, як вилиті суддя.

Хлест. Скажіть на милість! Я ніяк не думав.

Арт. Пил. А директор тутешніх шкіл... Я не можу собі уявити, як можна було повірити йому таку інституцію. Він гірше якобинця і такі погляди виховує у молоді, що я й сказати не можу. Коли бажаєте, я все це на папері спишу.

Хлест. Добре, добре, на папері. Мені це буде приємно, я люблю иноді, коли тобі сумно, почитати щось втішне. Як ваше прізвисьце?

Арт. Пил. Земляника.

Хлест. Ага, так; Земляника. А що, скажіть—є у вас дітки?

Арт. Пил. А як же—п'ятеро! Двоє вже дорослих.

Хлест. Так, дорослих. Ну, а як вони.. як вони теє...

Арт. Пил. Ви хочете теж довідатись, як їх наймення?

Хлест. Так, власне, як їхнє наймення?

Арт. Пил. Микола, Іван, Лизавета, Марія і Перепетуя.

Хлест. Це добре.

Арт. Пил. Не смію більше турбувати вас і одні-мать дорогого часу, який потрібен на священні обов'язки... *(Кланяється і хоче йти).*

Хлест. Ні, ні, нічого, все те, що ви мені розповідали, дуже смішно. Будь ласка, коли-небудь ще иншим разом,.. я дуже люблю. *(Вертається і, одчинивши двері, кричить до його).* Гей, ви, як вас там... Забуваю, як ваше наймення...

Арт. Пил. Артем Пилипович.

Хлест. От що, Артеме Пилиповичу, зо мною пригода трапилася: в дорозі втратився, чи нема у вас позичити для мене карбованців чотиріста?

Арт. Пил. Є.

Хлест. От і до-речі. Дуже вам вдячний!

Я В А 7.

Хлестаков, Бобчинський і Добчинський.

Бобч. Маю честь освідчитись: громадянин тутешнього міста, Петро Іванович, син Бобчинський.

Добч. Дідич, Петро Іванович, син Добчинський.

Хлест. А, я вже вас бачив. Ви, здається, тоді впали? Як ваш ніс?

Бобч. Слава Богу, не турбуйтеся. Присох, зовсім присох.

Хлест. Ну, й добре, коли присох, я дуже радий тому. (*Враз*). Гроші у вас є?

Добч. Гроші? Які гроші?

Хлест. Щоб позичити мені карбованців тисячу.

Бобч. Таких грошей, їй-Богу, нема. А може чи нема у вас, Петро Івановичу?

Добч. При собі не маю, бо гроші всі, як самі добре знаєте, покладено в „пріказ общественнаго призренія“.

Хлест. Ну, коли нема тисячі, то хоч карбованців сто.

Бобч. (*Нисипорить по кишенях*). Чи немає у вас, Петро Івановичу, сто карбованців? У мене всього сорок.

Добч. Двадцять п'ять карбованців.

Бобч. Та ви краще пошукайте, Петро Івановичу, у вас там, я знаю, в кишені з правого боку проріха, то може чи не запали в проріху.

Добч. Ні, нема, далєбі, і в прорісі немає.

Хлест. Ну, добре. Все одно. Я тільки так... хай буде шістьдесят п'ять карбованців (*Бере гроші*).

Добч. Осмілюсь просить вас з приводу одної справи?

Хлест. А що таке?

Добч. Діло, бачите, таке: старший син мій рондився від мене тоді, коли я був не жонатий.

Хлест. Так.

Добч. Воно тільки так говориться, а на ділі, то він так само рождений, як і коли-б я був жонатий, і все, як слід. Я, правда, хочу, щоб він тепер був зовсім законним моїм сином і звався так само, як і я: Добчинський.

Хлест. Добре, хай зветься, це можна.

Добч. Я вас і не турбував-би, але шкода хлопчини, дуже спосібний. Такий хлопчик... великі надії подає: вірші на пам'ять читає, оповідання всякі, а коли иноді запопаде ножика, зараз зробить невеличкі дрожки і так гарно, немов фокусник. От і Петро Іванович не дасть збрехать.

Бобч. Істино, надзвичайний талан має.

Хлест. Добре, добре. Я про це побалакаю... я надіюсь... все—все зроблю. (*До Бобчинського*). Може ще що маєте мені сказати?

Бобч. Як-же, як-же, дуже велике прохання маю.

Хлест. А що таке?

Бобч. Я буду вас прохати, як поїдете до Петербургу, то скажіть там всім вельможам, сенаторам, адмиралам, що от, мовляв, ваше сіятельство, чи там превосходительство, в такому і такому місті живе Петро Іванович Бобчинський; так і скажіть,—живе Петро Іванович Бобчинський.

Хлест. Дуже добре, скажу!

Бобч. Вибачайте, що потурбували вас своїми персонами.

Хлест. Нічого, нічого, мені дуже приємно (*Виряжачочи їх*).

Я В А 8.

Хлестаков, сам.

Хлест. Тут дуже багато урядовців. Мені здається, одначе, що вони мене вважають за високого урядовця. Знать, я їм вчора підпустив жуків. Господи, які дурноголові! Напишу оце до Петербургу Тряпичкину: він иноді пописує по газетах нехай він їх розмантачить гарненько. Гей, Йосипе! Дай мені паперу і чорнила. (*Йосип виглядає в двері: „зараз“*). А що вже Тряпичкину тільки попадись на зуби—то держись: батька рідного не пошкодує, і грошву любить. А проте всі тутешні урядовці дуже гарні люде, дуже гарна одзнака, що мені грошей позичили. А-ну лишень, перелічити, скільки то в мене всього грошей. Це від судді три сотні, це від поштмейстера три,—шість, сім, вісім сотень... Ач, яка брудна . . . . Вісім сот, девятьсот... Ого-го, за тисячу перевалило. А ну, тепер, пане капітане, а ну—попадись мені в руки! Побачимо—хто кого!

Я В А 9.

Хлестаков і Йосип з каламарем і папером.

Хлест. Ну, що, бачиш, дурню, як мене шанують і приймають. (*Пише*).

Йосип. Та, слава Богу. Тільки знаєте, що я вам скажу, Іване Олександровичу...

Хлест. А що?

Йосип. Ідемо швидче, їй-Богу пора.

Хлест. Дурниці плетеш. *(Пише)*.

Йосип. Та так, Бог з ними. Погуляли трохи, ну й годі. На що вони нам? Пльоньте на їх, чого доброго, хто-небудь другий приїде... Їй-Богу, Іване Олександровичу. А коні тут добрі, от би полетіли.

Хлест. *(Пише)*. Ні, мені хочеться ще трохи тут погулять. Хай завтра.

Йосип. Та що там завтра! Їй-Богу, Іване Олександровичу, воно хоч, сказати, вас тут шанують, але воно таки краще поїхати. Я так думаю, що вас тут за когось іншого вважають... Та й татусь будуть сердитись, що так довго забарились. А поїхали-б он як! Коні тут добрі.

Хлест. Ну, добре. *(Пише)*. Віднеси тільки попереду цього листа, а за одним заходом візьми і подорожню. Та скажи, щоб коні були добрі. Візникам скажи, що буду по карбованцю давати, щоб так, як фельд'єгера везли і щоб пісні співали. *(Пише)*. Уявляю собі: Тряпичкин помре зо сміху.

Йосип. Я, паничу, одішлю його кимсь з тутешніх, а сам буду краще укладатись, щоб швидче.

Хлест. Ну, добре, принеси свічку.

Йосип. *(Виходить і говорить за сценою)*. Слухай-но, хлопче? Віднеси листа на пошту і скажи поштмейстеру, щоб прийняв без грошей та скажи, щоб зараз привели моему панові саму найкращу тройку, кур'єрських, а прогонних грошей, скажи, пан не платить; прогонні, скажи, казенні, та щоб все яко мога швидче, а то, мовляв, пан сердиться. Стій, ще лист не готовий!

Хлест. *(Пише)*. Цікаво мені знати, де він тепер мешкає—на Поштамській чи на Гороховій? Він теж

любить частенько переїздити з одного помешкання до другого і кожного разу не доплачує. Напишу—Поштамсьва. *(Надписує пакет. Йосип приносить свічку. Хлестаков печатає; в цей мент чути голос Держиморди: „Куди лізеши, бородатий? Кажуть тобі: не велено пускати“).*

Хлест. *(Дає Йосипу листа).* На, віднеси.

Голос купця. Пусти, голубчику! Ви ж не смієте не пустити: ми по ділу прийшли.

Голос Держиморди. Пішов, тобі кажу. Не приймає, спить. *(Гвалт дужчає).*

Хлест. Що там таке, Йосипе? Подивись, що там за гвалт?

Йосип. *(Дивиться).* Купці якісь хочуть увійти, та квартальний не пускає. Махають паперами, знать бачить вас хочуть.

Хлест. *(Підходить до вікна).* А що вам?

Голос купця. До вашої милости. Звелить проханья прийняти.

Хлест. Пропустіть їх. Хай йдуть. Йосипе, скажи: хай йдуть. *(Йосип виходить. Хлестаков приймає з вікна папери, розгорта одного і читає).* „Його високоблагородному світлости, добродію фінансову, від купця Абдуліна“... Чорт зна що, такого навіть ранга й на світі нема!

Я В А 10.

Хлестаков і купці, з пакунками вина і головами цукру.

Хлест. А що скажете, друзі?

Купці. Чолом твоїй милости.

Хлест. А що ж ви від мене хочете?

Купці. Заступись, не дай згинуть. Зневагу обдирательство терпимо, не відомо, за що.

Хлест. Від кого?

Один купець. Та все від городничого тутешнього. Такого городничого, пане наш милостивий, ніколи ще не було. Такі обиди чинить, що й сказати не можна. Постоями зовсім замучив, хоч вішайся. Не по правді робить. Ухопить за бороду й каже: „ах ти, татарине!“, їй-Богу! Коли-б сказати, яку непошану до його, чи там що, а то ж ми порядок знаємо; що там слід на сукню жінці його, чи дочці—ми супроти цього нічого не маємо. Коли ж ні, бачите, йому цього мало—їй же, Богу! Прийде до крамниці і, що не попада, тягне. Сукна вздрить штуку, каже: „е, любий, це гарне сукенце! віднеси до мене“. Ну що робити? несеш, а в штуці буває иноді аршин п'ятьдесят!

Хлест. Невже? От, шахрай!

Купець. Їй же, Богу! Такого городничого ніхто з старих людей не пригадає! Як тільки його углядиш, то так все й ховаєш в крамниці! Та що й казати: не те, щоб що-небудь путнього, але усяку пакість бере: чорнослив такий, що років яких сім лежить у бочці, що мій прикащик не буде їсти, а він цілою жменкою запихається. Йменинник буває на Антона, то вже чого, чого не нанесуть, просто сказати: ні в чім немає недостатку; ні, ще давай! Каже й на Онопрія його йменини. Що маєш робити? І на Онопрія несеш.

Хлест. Та це ж просто розбійник якийсь!

Купець. Істино. А попробуй суперечить,—наведе в будинок цілий полк на постой. А коли що,—запре двері: — Я тебе, каже, не буду бити чи там торттури, це, каже, законом заборонено, а ти у мене оселедчика попоїси.

Хлест. От здирщик! Та за це просто на Сибір!

Купець. Та вже куди ваша милость його не за-проторить, все буде гаразд, аби від нас куди-небудь далі. Не погордуй, батечку наш, хлібом-сіллю: кланяє-мось тобі цукром та кульком вина.

Хлест. Е, ні, ні, ви собі не думайте. Я не беру зовсім ніяких хабарів. Як би ви, примірно, позичили мені карбованців триста, ну то инша річ, в борг я мо-жу взяти.

Купці. З радістю, батьку наш! *(Виймають гроші)*. Та що там три сотні? Краще вже візьміть п'ять сотень, тільки порятує.

Хлест. Нічого там з вами робить, в борг візьму вже й п'ятьсот, хай буде по вашому, я не суперечу.

Купці. *(Підносять на срібному блюді)*. Коли вже ласка, візьміть і підносик.

Хлест. Ну, щож, нічого з вами робить, візьму вже й підносик.

Купці. Та вже за одним заходом візьміть і цукор.

Хлест. Е, цього вже ні. Я хабарів не беру ні-яких.

Йосип. Ваше високоблагородіє, чому ж ви не берете? Візьміть. В дорозі все згодиться. Давай сюди голову і куферки давай сюди, все згодиться. А то що? Мотузочка! Давай і мотузочку, і мотузочка в дорозі знадобиться, що-небудь поламається, або там ще що, прив'язати буде чим.

Купці. Так вже зробіть ласку, ваше сіятельство! Як що вже й ви не уважите нашому проханню, то вже й не знаємо, що й робить! тоді просто хоч ві-шайся!

Хлест. Конче, конче, я постараюсь. *(Купці виходять, чути голос: „Ні, ти не смієш мене не пустить, я й на тебе буду йому скаржитись. Та ти не штовхайся!“)*

Хлест. Що там ще? *(Підходить до вікна)*. А що там, молодице, скажеш?

Голос жіночий. До твоєї милости. Накажи пропустить.

Хлест. *(У вікно)*, Пропустить їх.

ЯВА 11.

Хлестаков, слюсарша і унтер-офіцерша.

Слюс. *(Кланяється в ноги)*. До вашої милости.

Унт.-оф. Вашої милости прошу.

Хлест. Та що ви за люде?

Унт.-оф. Жінка унтер-офіцера Іванова.

Слюс. Слюсарша, тутешня міщанка, Хавронія Петровна Підшльопкіна, батьку мій.

Хлест. Стій, перш хай одна говорить. Що тобі треба.

Слюс. До вашої милости, на городничого скаргу маю. Бодай на його голову все лихе! Щоб йому і дітям його, і дядькам його, і тіткам, і всьому його гадючому кодлу ні на цім, ні на тім світі добра не було!

Хлест. Та що таке?

Слюс. Чоловіка мого в москалі віддав і черга на нього не випадала, розбійник клятий! І права такого нема, він—жонатий.

Хлест. Та як же він міг це зробити?

Слюс. Зробив, мотюга клятий, зробив!—Бодай його Бог побив і на цьому і на тому світі. Щоб йому, коли тітка є, то й тітці його після смерти під самим носом три роки здохлятиною смерділо, і батькові його,

коли ще живий, щоб здох, як собака без покаяння, або чим удавився! Слід було взяти сина кравця, а той—пьянюга, а батьки—багаті, хабаря підсунули, тоді він присікався до сина крамарихи Пантелієвої, а Пантелієва прислала три сувої полотна його жінці, тоді він до мене.—„На що, каже, тобі чоловік, він, каже, тобі не гожий!“ Я те знаю, чи він гожий, чи ні, це мое діло, катюга клятий! Він, каже, злодій, хоч він, каже, ще й досі нічого не вкрав, то все одно, говорить, украде, його все одно на той рік візьмуть в некрути. А мені тепер як без чоловіка, злодюга?! Щоб тобі і всій рідні твоїй не довелося світу Божого бачити! А коли теща є, то щоб і тещі!

Хлест. Добре, годі, гаразд. А ти? (*Випроводжує її*).

Слюс. (*Виходючи*). Не забудь же, батечку мій, Будь милостивий!

Унт.-оф. На городничого, батечку наш, скаржитись прийшла.

Хлест. Що там? Кажі коротко.

Унт.-оф. Випоров різками, батечку!

Хлест. Як?

Унт.-оф. Помилка вийшла, батечку мій! На базарі баби, наші перекупки, побились, а поліція на саму бійку не встигла, вхопила мене та так відмантачила, що два дні сісти не змогла.

Хлест. Ну що ж його тепер робить?

Унт.-оф. Та робить тепер, звісно, нічого, але за таку помилку хай хоч штрап заплатить. Це вже мое щастя, його помилка, а гроші мені тепер дуже потрібні.

Хлест. Добре, добре. Іди собі, йди. Я зроблю розпорядок. (*У вікно висовуються руки з проханнями*). Та що там ще? (*Підходить до вікна*). Не треба, не хочу. Не

треба. *(Одійшов)*. Обридли, чорт вас бери! Не пускай, Йосипе!

Й о с и п. *(Кричить у вікно)*. Ідіть, ідіть собі. Ніколи, приходьте завтра! *(Двері відчиняються і висовується якась постать в фризівій шинелі, з неголеною бородою, опухлою губою і перев'язаною щогою; за нею далі видно кілька інших)*. Геть, пішли! Чого лізете? *(Упирається першому руками в живіт, випихаючи його; разом з ним виходить в прихожу, зачиняє за собою двері)*.

Я В А 12.

Хлестаков п'є воду. Входить Марія Антонівна.

Мар. Ант. Ах!

Хлест. Чого це ви так злякались? Панно красна?

Мар. Ант. Ні, нічого, я не злякалась.

Хлест. *(Хизується)*. Мені дуже приємно, моя панно-красна, що ви прийняли мене за такого чоловіка, котрий... смію спитати: куди ви наважились були йти?

Мар. Ант. Я нікуди не йшла.

Хлест. Від чого ж то, примірно, ви нікуди не йшли?

Мар. Ант. Я думала, чи нема тут мами?!

Хлест. Ні, мені хотілося-б знати, від чого це ви нікуди не йшли?

Мар. Ант. Я вам не перешкодила? Ви працювали по важних справах?

Хлест. *(Пишається)*. Так, але ваші очі кращі ніж важні справи. Ви ніколи мені перешкодить не можете, навпаки,—ви можете дати мені тільки саму втіху.

Мар. Ант. Ви розмовляєте по столичному.

Хлест. Задля такої чарівної панни, як ви? Чи можу хоч на хвилину вважати себе щасливим тим, що

запропоную вам стільця? Але ні, вам слід не стільця, а трон!

Мар. Ант. Я не знаю... мені конче треба йти.
(*Сіла*).

Хлест. Яка у вас чудова хусточка!

Мар. Ант. Ви глузуєте. Вам аби тільки сміятись з провінціалів.

Хлест. О, як би я хотів бути вашою хусточкою, щоб повсяк час обнімати вашу чарівну шийку!

Мар. Ант. Я вас зовсім не розумію, про що ви говорите? Про якусь хусточку... Сьогодні якась така година.

Хлест. Але ваші устоньки кращі за всяку погоду.

Мар. Ант. Ви все щось таке... Я хотіла вас просить, щоб ви написали мені на спомин які-небудь вірші до альбому. Ви певне їх знаєте чимало?

Хлест. Задля вас, моя панно красна, що хочете. Скажіть, які вам вірші?

Мар. Ант. Які-небудь такі—гарні, нові.

Хлест. Що там вірші? Я їх безліч знаю!

Мар. Ант. Ну скажіть же, які ви мені напишете.

Хлест. Навіщо казати? Я їх так знаю.

Мар. Ант. Я дуже люблю вірші.

Хлест. У мене їх безліч всяких. Хоч би й ці: „О ти, що з горя і ні за що до Бога квилити, чоловіче!“ Ну, і інші... Тепер не згадаю; але це нічого. Я вам краще замість цього про своє кохання скажу, яке від вашого чарівного погляду... (*Присовується*).

Мар. Ант. Про кохання? Я не розумію, що то кохання. Я ніколи не знала, що то за кохання. (*Відсо-вуеться*).

Хлест. Чого ж ви відсовуєтесь від мене? Нам краще сидіти ближче один біля одного.

Мар. Ант. Чого ж близько? Все одно і здалека.

Хлест. *(Присовується)*. Чому ж здалека? Все одно зблизька.

Мар. Ант. *(Відсовується)*. Та за для чого ж це?

Хлест. *(Присовується)*. Та воно так здається тільки, що близько, а ви собі уявіть, що це далеко.

Мар. Ант. *(Дивиться у вікно)*. Що це таке, наче б то щось полетіло? Сорока чи якась инша птиця?

Хлест. *(Цілує її в плече і, дивлячись, у вікно)*. То сорока.

Мар. Ант. *(Встає збентежена)*. Ні, це вже занадто!.. Яка нахабність!

Хлест. Прошу вибачить, панно красна. Я це зробив від щирого кохання, їй Богу, від кохання.

Мар. Ант. Ви собі уявляєте мене за таку провінціялку... *(Хоче йти)*.

Хлест. *(Притримує її)*. Від кохання, їй Богу, від кохання. Я так тільки пожартував. Марія Антонівна, не гнівайтесь. Я навколошках прошу вибачить мені. *(Стає навколішки)*. Простіть, простіть, ігляньте я навколошках перед вами.

Я В А 13.

Ті-ж і Ганна Андріївна.

Ган. Андр. *(Угледівши Хлестакова навколошках)*. Ах, який пасаж!

Хлест. А, чортяка-б тебе взяла!

Ган. Андр. Це що таке? Що це за авантюри?

Мар. Ант. Я, мамочко...

Ган. Андр. Геть відціля. Чуєш? Геть мені зараз! І не смій мені на очі з'являтися! *(Марія Антонівна виходить)*. Перепрошаю, але я так здивована всім, що тут бачила.

Хлест. *(На-бік)*. І ця теж ще нічого собі! *(Кидається навколюшки перед нею)*. Пані моє кохана! Ви бачите самі, що я тану від кохання до вас, як свічка на вогні.

Ган. Андр. Що? Ви навколюшках? Ах, встаньте, встаньте! Тут брудна підлога!

Хлест. Ні, навколюшках, конче навколюшках, я хочу знати, що таке мені судилося. Життя чи смерть?

Ган. Андр. Але прошу, я не розумію ваших слів. Коли не помиляюсь, ви робите декларацію з приводу моєї дочки?

Хлест. О, ні! Я кохаю вас. Життя моє висить на волосинці. Коли ви відкинете моє кохання, кохання до вас, то я не вартий земного існування! З жагучим полумням в душі прошу вашої руки!

Ган. Андр. Але дозволю собі вам нагадати, я у всякім разі... я заміжня...

Хлест. Це нічого. Кохання не робить ріжниць. Ще краще. Ще Карамзин сказав: „Закони судять“. Ми втічемо в тіні струменю... Руку вашу, прошу руку.

Я В А 14.

Ті-ж і Марія Антонівна (вбігає).

Мар. Ант. Мамочко, татко сказали, щоб ви... *(Побачивши Хлестакова навколюшках)*. Ах, який пасаж!

Ган. Андр. Ну, що тобі? Чого? За чим? Що за віялка така. Раптом прибігла, як очмаріла кішка! Ну, що

ти знайшла такого дивного? Що тобі в голову ввійшло? Не мов-би як трьохлітка. Не похоже, не похоже, навіть, щоб тобі було вісімнадцять літ; я вже не знаю, коли ти порозумніщаєш! Коли ти будеш поводитись, як то слід вихованій дівчині, коли ти зрозумієш, що то є солідність поведження?

Мар. Ант. (*Крізь сльози*). Я, мамочко, не знала!

Ган. Андр. У тебе завжди в голові протяги. Ти береш приклад з дочки Ляпкина-Тяпкина. Чого тобі дивиться на їх? У тебе є зразок інший—перед тобою мати твоя. От від кого ти повинна брати зразок!

Хлест. (*Хапає за руку дочку*). Ганно Андрієвна, не суперечте моему благополучію, благословіть вічне кохання.

Ган. Андр. (*Здивовано*). То ви про неї?

Хлест. Рішайте. Життя чи смерть?

Ган. Андр. Ну що, бачиш ти, дурна, бачиш! З-за тебе, такого сміття, гість стоїть навколюшках, а ти прибігла як божевільна. Ну, от слід би, щоб я не згодилась, бо ти не варт такого щастя.

Мар. Ант. Мамочко, я не буду, їй-Богу, ніколи не буду!

Я В А 15.

Ті-ж і городничий (зажекавшись).

Город. Ваше превосходительство! Не губіть, не губіть.

Хлест. Що з вами?

Город. Там купці скаржились на мене, вашому превосходительству. Честью запевняю, що й половини правди нема в тім, що вони казали. Вони самі обміряють і обкрадають народ. Унтер-офіцерша набрехала

вам, буцім то я її вибив різками; вона бреше, їй-Богу, бреше. Вона сама себе вибила різками.

Хлест. Хай вона провалиться та унтер-офіцерша; не до неї мені тепер.

Город. Не вірьте, не вірьте. Це такі брехуни... їм навіть мала дитина не повірить. Вони всьому місту відомі, яко брехуни. А що тичеться до шахрайства, то смію сказати, це такі дурисвіти, яких світ мало родить.

Ган. Андр. Та чи ти знаєш, яку честь нам робить Іван Олександрович? Він просить руку нашої Марусі.

Город. Куди? Куди? З глузду з'їхала, старенька! Не гнівайтесь, ваше превосходительство, вона у мене трохи придуркувата, така й її мати була.

Хлест. Та я насправжки прошу руку. Я закохався.

Город. Не можу вірить, ваше превосходительство!

Ган. Андр. Та кажу-ж тобі.

Хлест. Я не жартуючи це вам кажу. Я від кохання можу збожеволіти.

Город. Не смію вірить, не достойний такої чести?

Хлест. Так коли ви не згодитесь віддати за мене Марію Антонівну, то я чорт зна що готов...

Город. Не можу вірити. Ви жартуєте, ваше превосходительство!

Ган. Андр. От ще одоробло! Та тобі ж кажуть.

Город. Не можу вірить.

Хлест. Віддайте, віддайте! Я чоловік запальний! Я можу зробити усе. А коли я застрелюся, то вас під суд оддадуть.

Город. Ой, Боже ж мій! Я, їй же їй не винен, ні тілом, ні душею. Не гнівайтесь! Робіть так, як вашій милості бажано, У мене тепер в голові таке... Я вже й сам не знаю, що робиться. Я таким дурнем зробився, яким ще ніколи зроду не був.

Ган. Андр. Ну, благословляй. *(Хлестаков підходить з Марією Антонівною).*

Город. Хай вас Бог благословить. А я тільки не винен. *(Хлестаков цілується з Марією Антонівною. Городничий дивиться на них).* Що це за чортячина? Справді—*(Протирає очі).* Цілуються. От, Боже мій, цілуються. Справді—жених! *(Підскакує з радістю).* Ай, Антін! Ай, Антін! От так городничий! Он куди пішло!

Я В А 16.

Ті-ж і Йосип.

Йосип. Коні готові.

Хлест. Ага.. добре... я зараз...

Город. Як? Ви їдете?

Хлест. Так, їду.

Город. А як же те... Ви, мені здавалось, натякали на весілля?

Хлест. А це пусте... На одну хвилинку тільки, на один день до дядька—багатий дідок! а завтра вернусь...

Город. Не смію суперечить, в надії благополучного повороту.

Хлест. Як же, як же, я в мент! Прощайте, моє кохання! Ні, просто не можу виявить. Прощайте, моє серденько! *(Цілує їй руку).*

Город. Може чого на дорогу потрібно? У вас, здається грошей обмаль?

Хлест. О, ні, це зайве. (*Подумавши*). А про те, коли можна,—дайте.

Город. Скільки вам потрібно?

Хлест. Та от—тоді ви дали двісті, правда, не двісті, а чотиріста, я не хочу користуватись з вашої помилки, так і гараз дайте стільки ж, щоб вже було рівно вісімсот.

Город. В той же мент. (*Виймає гроші*). Ще, як на щастя,—самі новенькі папірці.

Хлест. Ага. (*Бере і роздивляється гроші*). Це дуже добре! Це, кажуть, нове щастя, коли новенькими папірцями!

Город. Істино, істино.

Хлест. Прощайте, Антоне Антоновичу! Дуже вам вдячний за вашу гостинність. Я, признаюсь вам, від щирого серця, мене ніде так щиро не вітали! Прощайте, Ганно Андрівно! Прощайте мов серденько, Маріє Антонівно! (*Виходить*).

З а л а ш т у н к а м и.

Хлест. Прощайте, янголе моєї душі, Маріє Антонівно!

Город. Та як же це ви? Просто на перекладних ідете?

Хлест. Я вже звик до цього. У мене голова болять від ресор.

Візник. Тпру... у... у...

Город. То треба б хоч чим небудь застелити, якимсь там килимком. Постривайте! Я звелю принести килимок.

Хлест. Ні, ні, не треба. Це пусте. А то, хай дадуть і килимок.

Город. Гей, Явдохо! Побіжи в комору і принеси килим найкращий, той що по блакитному полю, персидський, хутчій!

Візник. Тпру...

Город. Так коли ж, скажіть, вас сподіватись назад?

Хлест. Завтра, або найпізніше—після завтрього.

Йосип. А, це килим? Давай його сюди. Клади так. Тепер давай з цього боку сіна.

Візник. Тпру...

Йосип. З цього боку. Сюди! Ще. Добре, годі, добре, буде. *(Б'є рукою по килимі)*. Тепер сідайте, ваше благородіє.

Хлест. Прощайте, Антоне Антоновичу!

Город. Прощайте, ваше превосходительство!

Жіночі голоси. Прощайте, Іване Олександровичу!

Хлест. Прощайте, мамочко!

Візник. Гей, ви, хлопчики—молодчики!

(Дзвінок дзвенить).

З А В І С А.

Д І Я V.

Я В А 1.

Та-ж кімната. Городничий, Ганна Андріївна і Марія Антонівна.

Город. Що, Ганно Андріївно? Чи думала ти коли-небудь про це? Оце—так багатий скарб. А ну, признайся одверто, що тобі і в сні не верзлось щось подібне—просто з якоїсь городничихи та зразу—фу, яка чортячина. З яким дияволом поріднилась...

Ган. Андр. І зовсім ні, я давно це знала. Це тобі здається чимсь таким, справді, надзвичайним, бо ти простий чоловік і ніколи не бачив порядних людей.

Город. Я сам, моя любя, чоловік статечний. А все таки, як подумаєш, Ганно Андріївно, які ми тепера з тобою птиці стали. А, Ганно Андріївно? Високого льоту, чорт забирай! Постривай же, я тепер підсиплю перцю всім тим, що люблять подавать скарги та наклепи! Гей, хто там? *(Увіходить квартальний)*. А, це ти, Іване Карповичу. А ну, поклич-но сюди, брат, купців; я їх, каналій!.. Скаржитись на мене! А прокляті іуди! Постривайте-ж, голубчики! Перше я вас годував до вусів тільки, а тепер нагодую до самої бороди. Запиши мені всіх, хто тільки ходив скаржитись на мене, а найперше всього писак, писак, що строчили їм прохання. Та об'яви всім, щоб знали, що от, мовляв, яку честь Бог послав городничому, що віддає свою дочку, не те що за якого-небудь там простого чоловіка, а за

такого, що ще й на світі не бувало, що може не то що, а все зробити, все, все. Всім скажи, всім, щоб всі знали. Кричи на весь світ, дзвони у всі дзвони, чорт забірай! Вже коли свято, так свято. (*Квартальний пішов*). Так то, Ганно Андрівно! Ну, як же ми тепер, де будемо жити, тут чи в Петербурзі?

Ганн. Андр. Натурально, в Петербурзі. Як то можна тут zostаватися?

Город. Ну, коли в Петербурзі, то й у Петербурзі, а добре-б і тут. А як думаєш, городничество к чорту, Ганно Андрівно?

Ганн. Андр. Ну, натурально, що таке городничий?

Город. А воно, як думаєш, Ганно Андрівно, тепер то вже певно можна ранг більший піймати, коли він за панібрата зо всіма міністрами і до царя їздить, то зможе стільки рангів надавати, що згодом можна навіть до генерала достукатись. Як ти думаєш, Ганно Андрівно? Можна до генерала достукатись?

Ганн. Андр. Отак пак! Звичайно можна.

Город. А, матері його ковінька! славно бути генералом. Кавалерію повісять тоді через плече. А яку кавалерію краще, Ганно Андрівно, червону чи блакитну?

Ганн. Андр. Звичайно блакитну краще.

Город. Еге, бач чого закортіло! Добре буде й червону. Через що хочеться бути генералом? Через те-що, примірно, трапиться їхати куди-небудь, фельд'єгері і значкові полетять скрізь попереду: „коней!“ І всі на станціях нікому не дадуть, всі дожидають: всякі там титулярні, капітани, городничі, а ти собі й гадки не маєш. Обідаєш десь у губернатора, а городничий там стій! Хе-хе-хе. (*Заливається зо сміху*). От що, вабить, матері його ковінька!

Ган. Андр. А тобі завжди щось неподібне в голові малюється. Ти повинен пам'ятати, що треба весь свій стан перемінити, що твої знайомі будуть не якінебудь, то суддя—псюрник, з котрим ти їздиш зайців ловити, або Земляника, навпаки,—знайомі у тебе будуть люде з самим делікатним поведженням: графи і всі світські. Тільки я боюсь за тебе, ти іноді таке неподібне слово ляпнеш, якого в поряднім колі ніколи не почувеш.

Город. Що там слово, воно нікому не шкодить!

Ган. Андр. Воно, коли ти був городничим, инша річ, а там життя зовсім инакше.

Город. Так, а там, кажуть, є дві рибки: рябушка і корюшка, такі, що аж слинка тече, як почнеш їсти.

Ган. Андр. Йому аби тільки рибки! Я не инакше згожуюсь, як тільки наш будинок повинен бути першим в столиці, і щоб в моїй кімнаті було таке амбре, щоб не можна було увійти, а треба заплющивши очі, отак. *(Показує, заплющує очі й нюхає)*, Ах, як гарно!

Я В А 2.

Ті-ж і купці.

Город. А, здоровенькі були, соколики!

Купці. Доброго здоров'я бажаємо, батьку наш.

Город. Що, голубчики? Як ся маєте? Як крам іде ваш? Що, самоварники, аршинники—скаржитись? Що, взяли в обидві жмені? От, думали, зараз його в тюрму засадять! А чи знаєте ви, сто чортів і одна відьма вам в зуби, що...

Ган. Андр. Ох, Боже мій! Які ти, Антоне, слова говориш.

Город. (*Сердито*). А, не до слів мені тепер. Знаєте ви, що той самий чиновник, якому ви скаржились, жениться тепер на моїй дочці? А, що? Що тепер скажете? Тепер вже я вас... Обманювать народ... Зробиш підряд з казною на сто тисяч, обмотаєш її, поставивши гнилого сукна, а потім жертвуєш двадцять аршин, та ще давай тобі нагороду за це! Та коли-б довідались, так тоді-б... Ще й пузо висовує наперед, він, бачиш, купець, його не руш... Ми, каже, і дворянам не уважим! Та дворянин... ах ти, морда собача! Дворянин вчиться всяких наук, його хоч і парять в школі різками, так за діло, щоб він знав, в чім користь. А ти—що? Починаєш шахрайством, тебе хазяїн б'є за те, що не вмівш обманювать. Ще, смаркач, паршук, отченаша не вмівш, а вже обмірюєш; а як пузо тобі розіпре, кешені понабиваєш, то зараз і носа задираєш! Ось бо то, я яка птиця. Від того, що ти шіснадцять самоварів вижлуктиш в день, то від того і губу копилиш! Та плювають я хотів на твою голову й на твою поважність!

Купці. Винні ми, Антоне Антоновичу, вибач!

Город. Скаржитись! А хто тобі поміг в шахрайстві, коли ти будував міст, та показав дерева на двадцять тисяч, коли його і на сто карбованців там не було? Га? Я поміг тобі, цапина твоя борода. Ти це забув, га? Та мені тільки пальцем було кивнуть і запроторить би тебе в Сибіраку. Що скажеш, га?

Купець. Як перед Богом, Антоне Антоновичу! Лукавий попутав. І онукам зкажемо скаржитись. Вже що хочете, яке хочете задоволення, тільки не гнівайтесь!

Город. Не гнівайся! Тепер ти у мене в ногах лазиш, а від чого? Від того, що моя зверху, а нехай би хоч трохи на твій бік перетягло, то ти б мене, ка-

налія, втокмачив би в самісеньке багно, та ще б і дрючком зверху притокмачив.

Купці. *(Кланяються йому до ніг)*. Не погуби, Антоне Антоновичу!

Город. Не погуби! Тепер не погуби, а тоді що? У, я б вас. *(Махнув рукою)*. Ну, нехай Бог простить. Годі. Я незлопам'ятний, тільки тепер дивись, держи вухо вгору! Я віддаю дочку не за кого-небудь, не за якогонебудь там дворянина; щоб вітання було, розумієш? Не те, щоб відкараскатись якимсь-небудь там балічком, а чи головою цукру... Ну, ідіть з Богом... *(Купці виходять)*.

Я В А 3.

Ті-ж, Амос Федорович, Артем Пилипович, потім Ростаківський

А м. Ф е д. *(Ще біля дверей)*. Вірить, чи не вірить поголоосці, Антоне Антоновичу? Вам з неба впало несподіване щастя?

А р т. П и л. Маю честь віншувати з несподіваним щастям. Я душею зрадів, почувши теє. *(Підходить до ручки Ганни Андріївни)*. Ганно Андріївно! *(Підходить до ручки)* Маріє Антонівно!

Р о с т. *(Входить)*. Антоне Антоновичу. Віншую! Хай Господь Бог продовжить вам і молодим життя. Да благословить потомство числено, онуків і правнуків. Ганно Андріївно! *(Підходить до ручки)*. Маріє Антонівно! *(Підходить до ручки)*.

Я В А 4.

Ті-ж, Коробкин з жінкою і Люлюкин.

К о р о б. Маю за честь віншувати Антона Антоновича, Ганну Андріївну, Марію Антонівну. *(Підходить до ручки обох дам)*.

Жінка Короб. Від щирого серця вітаю вас, Ганно Андрієвно, з таким щастям.

Лю лю к. Маю честь привітати, Ганну Андрієвну. *(Підходить до ручки)*. Маріє Антонівно, маю за честь віншувати! *(Підходить до ручки)*.

Я В А 5.

Гості в сурдутах, фраках, підходять спершу до ручки Ганни Андрієвни і говорять: „Ганно Андрієвно“, потім до Марії Антонівни, говорять: „Маріє Антонівно“. Бобчинський і Добчинський проитовхуються).

Б о б ч. Маю честь привітати.

Д о б ч. Антоне Антоновичу, маю честь віншувати.

Б о б ч. З благополучним слухаєм.

Д о б ч. Ганно Андрієвно!

Б о б ч. Ганно Андрієвно! *(Обидва підбігають разом до ручки і стукаються лобами)*.

Д о б ч. Маріє Антонівно! *(Підходить до ручки)*. Здоровлю вас. Ви будете в щасті жити, в золотій сукні ходити і всякі делікатні супи їсти і дуже, дуже весело бавити час.

Б о б ч. *(Перепиняє)*. Маріє Антонівно! Поздоровляю. Дай вам Боже всякаго багатства, червонців і синка такого мацюпусенького, от такого *(показує рукою)*, щоб можна було на долоню посадити. Еге. І він все буде кричать: уа... уа... уа...

Я В А 6.

Ще гості підходять до ручки, Лука Лукич з жінкою.

Лука Лук. Маю честь...

Його жінка. *(Біжить наперед)*. А я так зраділа, так зраділа. Кажуть мені: Ганна Андрієвна віддає дочку

заміж. Ой Боже-ж мій, думаю собі, і так зраділа, що кажу чоловікові: „слухай, Луканчик, от яке щастя Ганні Андрієвні“. Ну, думаю собі, слава Богу, та й кажу йому: „я так зраділа, що згорю від бажання привітати Ганну Андрієвну“... Ох, Боже мій, Боже мій, думаю собі, Ганна Андрієвна і чекала гарної пари задля своєї дочки, а тепер, щастя їй усміхнулося, і так склалось, як їй колись бажалось; і так кажу вам зраділа, що вже не змогла й говорити. Сижу та й плачу, плачу так таки, аж умліваю... То вже Лука Лукич питає: „чого ти, Натусю, плачеш?“—Луканчик мій, кажу, я й сама не знаю, чого; а сльози так таки як річка льються...

Город. Вельми вам вдячний, панове, прошу сидати. *(Гості сідають)*.

Я В А 7.

Ті-ж, пристав і квартальні.

Пристав. Маю за честь привітати вас, ваше високоблагородіє, і побажати вам благоденствія на многі літа.

Город. Спасибі, спасибі. Прошу сидать. *(Сідають)*.

Ам. Фед. Але скажіть, будь ласка, Антоне Антоновичу, яким чином все це почалось, поступовий хід всього, тее-то, діла.

Город. Хід діла надзвичайний, сам персонально зробив „предложеніє“.

Ган. Андр. Дуже делікатно і фешенебельно. Так все красно говорив. Кажє: „я, Ганно Андрієвно, через те тільки, що вас поважаю за ваші достоїнства“. І такий делікатний молодий чоловік, самих шляхетних правил. „Мені ви не повірите, Ганно Андрієвно, мені

життя не варт копійки, а тільки через те, що поважаю ваші рідкі качества“.

Мар. Ант. Мамочко! Це ж він мені все казав.

Ган. Андр. Помовчи, ти нічого не знаєш, а тільки не в своє діло втручаєшся. „Я, Ганно Андрієвно, дивуюсь“. І все такими улесливими словами розсипався... А коли я хотіла сказати: ми не сміємо думати про таку честь, він раптом упав передо мною навколюшки самим шляхетним способом. „Ганно Андрівно, каже, не робіть мене нещасним. Згодьтесь відповідати моїм до вас почуттям, а коли ні, я смертю покінчу мое життя“.

Мар. Ант. Ой, мамочко, він же це про мене все говорив...

Ган. Андр. Звичайно... і про тебе було, я ж не кажу що ні.

Город. І знаєте, навіть налякав, казав: „Застрелюсь. Застрелюсь, застрелюсь“. Говорить...

Де-які гості. Скажіть на милість!

Ам. Фед. Це штука!

Лука Лук. Це вже дійсно доля так на роду написала.

Арт. Пил. Яка там, панове, доля! Доля—дурниця! Заслуги, от що має вплив. (На-бік). І от якій худобі така честь! Дурням завжди щастя само в рот лізе.

Ам. Фед. Я тепер, коли хочете, Антоне Антоновичу, продам вам того песика, що ви торгували.

Город. Ю, ні, вже мені тепер не до песиків.

Ам. Фед. Ну, як хочете, коли-небудь на другій собаці зйдемося.

Жінка Короб. А я, Ганно Андрієвно, ви не повірите, яка я рада, що вам таке щастя!

Короб. А де-ж тепер, коли можна дізнатися, великий гість? Я чув, що він поїхав кудись.

Город. Так, він поїхав на один день по дуже важній справі.

Ган. Андр. До свого дяді, щоб попросити благословення.

Город. Попросить благословення, але завтра... чх... *(Чхає. Здоровкання зливаються в загальний гомін)*. Вельми вдячний. Але завтра й назад... *(Знов чхає і знов привітання гомін, але чуть поміж ними і інші голоси)*.

Пристав. Здоровля бажаємо, ваше благородіє.

Бобч. Сто літ і лантух червінців.

Добч. Продовж, Господи, на сорок сороків.

Арт. Пил. Щоб ти здох.

Жінка Короб. Щоб тебе чортяка вхопила.

Город. Вельми дякую, тогож і вам бажаю.

Ган. Андр. Ми тепер ухвалили жити в Петербурзі. А тут, правду кажучи, таке повітря... сільське вже занадто... Кажучи правду, дуже неприємно... От і мій чоловік... він там буде генералом...

Город. Так, по правді казать, панове, я,—ковінька його матері,—дуже хочу бути генералом.

Лука Лук. І дай Боже бути їм!

Ростак. Що чоловік не зможе, то у Бога готове.

Ам. Фед. Великому кораблю,—велике море.

Арт. Пил. По заслугі й честь...

Ам. Фед. *(На-бік)*. От, справді, встругне штуку, коли в генерали влізе. А йому генеральство й личить, як корові сідло. Е, ні, голубчику, далеко ходить; тут є й кращі за тебе, та й то ще не генералами.

Арт. Пил. *(На-бік)*. Ач, чортяка-б тебе вхопила, вже в генерали лізе! Чого доброго може й буде. А у

Його пихи, чорт його не взяв, досить. *(До всіх)*. Тоді вже, Антоне Антоновичу, не забувайте й нас.

Ам. Фед. І вже коли що трапиться, примірно, яка небудь погребка по справах, не оставте своєю милостю.

Короб. На той рік думаю везти свого сінка до Петербургу на користь отчизні, то вже, будь ласка, зробіть йому протекцію, замість батька рідного станьте йому сирітці.

Город. Я буду дуже радий чим небудь стати в пригоді,

Ган. Андр. Ти, Антосику, завжди обіцяєш. Перш за все ти не матимеш часу думать про це. Та й, взагалі, як можна, з якої речі, брать на себе якісь обовязкові тягарні обіцянки.

Город. Чому ж, мила моя, іноді можна.

Ган. Андр. Хто каже! Звісно можна, алеж не для всякої дрібноти розпорозувати свою прихильність.

Жінка Короб. Чуєте, як вона всіх нас третірує?

Гостя. Та хіба ви її не знаєте: вона завжди така, як то кажуть: „посади її тільки за стіл, то вона й ноги на стіл!“.

Я В А 8.

Ті-ж і поштмейстер увіходить з розпечатаним листом в руках.

Поштм. Дивовижне діло, панове! Чиновник, якого ми вважали за ревизора,—зовсім не ревизор!

Всі. Як—не ревизор??...

Поштм. Так таки зовсім не ревизор, я про це дізнався з цього листа.

Город. Що це ви? З якого листа?

Поштм. З його власноручного листа. Приносять, знаєте, до мене на пошту листа. Глянув я на адресу— бачу: Поштамська вулиця, я так і стерп. Ну, думаю собі, запевне найшов непорядки по поштовій часті і повідомляє начальство. Взяв та й розпечатав.

Город. Але, як же ви посміли?

Поштм. Вже й сам не знаю, якась невідома сила підштовхнула. Вже був покликав кур'єра, щоб одіслать штафетою, але цікавість така мене взяла, якої я ще зроду не почував. Не можу, от почувую, що не можу, так наче хто тебе гачком за душу тягне. В однім вусі чую, наче хтось каже: „ой не розпечатуй, бо пропадеш, як собака в ярмарку“, а в другім, наче чортяка яка, шепоче: „розпечатай, розпечатай, розпечатай“. Як придавив я сургуч, то всі жили немов вогнем поняло, а як розпечатав, морозом по-за спиною посипало, їй-Богу правду кажу, морозом. Руки трусяться, в очах потемніло.

Город. Але як же ви посміли розпечатать листа такої довіреної персони?

Поштм. От в тім то й річ, що він не довірений, і не персона.

Город. А що ж він таке по вашому?

Поштм. Що? Ні се, ні те, а чорти батька зна що

Город. *(Запалюючись)*. Як то ні се, ні те? Як ви смієте звать його ні сим, ні тим, та ще й чорти батька зна чим? Я вас під арешт.

Поштм. Хто? Ви?

Город. Щоб ви знали—я!

Поштм. А дзуськи. Короткі руки!

Город. А чи ви знаєте, що він жених моєї доньки, що я сам буду вельможа, що я вас в саму Сибір запроторю.

Поштм. Ех, Антоне Антоновичу! Що таке Сибір—далеко вона та Сибір. А краще я вам прочитаю, панове, дозвольте прочитати листа?

Всі. Читайте, читайте.

Поштм. (*Читає*). „Спішно повідомляю тебе, душа Тряпичкине, які зо мною чудеса! По дорозі обкарнав мене піхотний капітан так, що хазяїн трактирю хотів посадить мене в тюрму; як на щастя, мое Петербурзьке обличча і вбрання зробили своє діло, і все в місті признало мене за генерал-губернатора. Тепер я живу у городничого, жуірую і безпардонно ханьки мну біля його жінки і дочки... Пам'ятаєш, як ми колись з тобою бідували, обідали на дурницю, і як одного разу кондітер ухопив мене за комір, з приводу того, що я ззів кілька тістечок на рахунок аглицького короля. Тепер зовсім инше діло! Всі дають мені грошей в борг, скільки хочу. Оріґінали надзвичайні! Мені здається, ти вмер би зо сміху. Я згадав, що ти пишеш де-які статейки, шкрябни лише де-що і про них. Перш за все—городничий дурний, як драний чобіт...

Город. Не може статся. Там цього нема!

Поштм. (*Показує листа*). Читайте самі.

Город. (*Читає*). Як драний чобіт! Це ж не можливо, це ви самі написали!

Поштм. Ну от, як же б я міг написати?

Арт. Пил. Читайте.

Лука Лук. Читайте!

Поштм. (*Читає*). Городничий дурний, як драний чобіт...

Город. Чорт зна що. Знов тісі-ж, наче воно там і так вже не написано.

Поштм. *(Читає)*. Хм... Хм... Хм... драний чобіт. Поштмейстер теж добрий чоловік. *(Зупиняється)*. Ну, тут він і про мене щось погане пише.

Город. Е, ні, читайте.

Поштм. Та навіщо?

Город. Е ні, чорта два! Коли вже читають,—то читають. Читайте все.

Арт. Пил. Давайте сюди, я прочитаю. *(Надягає окуляри)*. Поштмейстер, як дві каплі води—сторож в департаменті, Міхеїв, і теж, здається, мочить морду в горільці.

Поштм. *(До публіки)*. Паршивий хлопчисько, якого слід випороть різками і більш нічого.

Арт. Пил. *(Читає далі)*. Надзиратель над богоугодними інституц... *(Замикуються)*. і... і...

Короб. А чого ж це ви зупинились?

Арт. Пил. Та якось не ясно написано... а про те видко, що негідник...

Короб. Давайте сюди, я прочитаю, у мене кращі очі, ніж у вас. *(Бере листа)*.

Арт. Пил. *(Не дає)*. Ні, ні, постривайте, оце тільки одно місце не ясно, а там далі я вже розберу.

Короб. Давайте сюди, я вже знаю.

Арт. Пил. Прочитайте я й сам прочитаю, даліше вже все розберу.

Поштм. Ні, ні, читайте все. Раніше все читали.

Всі. Віддайте, Артеме Пилиповичу, віддайте листа! *(До Коробкина)*. Читайте.

Арт. Пил. Зараз! *(Віддає листа)*. От постривайте. *(Затуляє пальцями)*. Ось відціля читайте. *(Всі приступають до нього)*.

Поштм. Читайте, читайте! Дурниця, все читайте!

Короб. Надзиратель за богоугодними інституціями—Земляника—цілковито, як є свиня в ярмульці.

Арт. Пил. (*До публіки*). Навіть і не розумію. Свиня в ярмульці?! Де, коли хто бачив свиню в ярмульці?

Короб. (*Читає далі*) Директор школи наскрізь просяк цибулею.

Лука Лук. Йй же Богу, зроду цибулі в рот не брав.

Ам. Фед. (*На-бік*). Слава Богу, що хоч про мене нічого нема.

Короб. (*Читає*). Суддя...

Ам. Фед. От тобі й маєш. (*Голосно*). Панове, я так думаю, що лист довгий, то нехай його чорти візьмуть, таке паскудство читать.

Лука Лук. Ні, ні!

Поштм. Ні, читайте.

Арт. Пил Е, ні вже, читайте.

Короб. (*Читає*). Суддя Ляпкин-Тяпкин високого штибу моветон... (*Зупиняється*). Знать французське слово.

Ам. Фед. А чорт його зна що воно означає. Добре ще коли тільки мошенник, а то може ще й того гірше!

Короб. (*Читає далі*). А про те народ хлібосольний і добродушний. Бувай здоров, душа Тряпичкине! Я сам теж, як і ти, думаю вдаритись в літературу. Сумно, брат, так жити, хочеться харчу і для душі. Бачу сам, що треба б чим вищим зайнятись. Пиши до мене в Саратовську губернію, а звідти в Підкотилівку. (*Перевертає листа і читає адресу*). Його благородію Івану Васильовичу Тряпичкину, в С.-Петербург, Поштамська вулиця, дім під числом дев'яносто сьомим, повернувши в двір, третій поверх, праворуч.

Одна з дам. Який несподіваний реприманд!

Город. Оце зарізав, так зарізав! Убив! Убив, зо-
всім убив! Нічого перед собою не бачу, бачу тільки
якісь свинячі пики, замість обличча, а більше нічого...
вернуть його, вернуть... *(Махає руками)*.

Поштм. Де там його вернеш!? Я, як на гріх, на-
казав смотрителю дати саму що ні на є найкращу
трійку, та ще чорт надав дати і наперед такий наказ.

Жінка Короб. Оце так, от вже іменно справжня
конфузія.

Ам. Фед. Одначе, чорти-б убили його батька, па-
нове, він у мене взяв три сотні карбованців в борг!

Арт. Пил. У мене теж три сотні карбованців.

Поштм. *(Зітхнувши)*. У мене теж три.

Бобч. У нас з Петром Івановичем шістьдесять
пять на асігнації.

Ам. Фед. *(Розводе руками)*. Як же це справді, па-
нове? Як же ми так спростоволосились?

Город. *(Б'є себе в чоло)*. Як я,—ні як я, старий ду-
рень! Зглузду з'їхав, немов очмарілий баран. Трид-
цять літ на службі, ні один купець, ні один підрядчик
не міг мене обмотати, мотюг над мотюгами обдурював,
пройдох і злодіїв таких, що весь світ обкрадали, ловив
на гачок. Трьох губернаторів обдурив. Що там губер-
наторі?! *(Махає рукою)*. Про губернатора нема чого го-
ворить.

Ган. Андр. Але ж це неможливо, Антонику, він
же заручився з Марусею.

Город. Заручився, заручився! Лізе в вічі з зару-
ченням. *(Божевільно)*. От, дивіться, дивіться весь світ,
все християнство, всі дивіться, як в дурні... городни-
чого. Так йому, так йому старому собаці. Дурня, йому
дурня! *(Свариться собі самому кулаками)*. Ех ти, товсто-
носий песиголовець! Віскряка, каглову ганчірку визнав

за важну персону! От, він тепер по всіх шляхах дзвонить дзвоником. І рознесе на весь світ славу. Але цього мало: зробиться посміховищем! знайдеться який небудь скрипюпер-писака, паперопсуватель, кумедію з тебе напише. От що боляче! Ранг, званіє не пошкодує і будуть всі дивитися, зуби шкїрить і в долоні ляскать. Чого смієтесь? З кого смієтесь? З себе самих смієтесь! Ех, ви! *(Стука від злості ногами по підлозі)*. Я б всіх отих скрипюперів! У, писаки, ліберали прокляті! Чортяче насіння! Гудзирем би вас всіх зав'язав, на табакі б вас потер, та чортові б самому в шапку, в підкладку туди йом... *(Показує кулаком і б'є закам'юками в підлогу. Після кількох хвилин мовчанки)*. І досі не можу опам'ятатися! От, вже правду люде кажуть: коли Бог захоче кого покарати, попереду розум відбере. Ну, що в цьому шмаркачеві було подібного до ревизора? Нічогісенько не було. Так таки а ні на макове зерно не було, і на тобі—всі: ревизор, ревизор! І який це чорт перший пустив поголоску, що він ревизор? Признавайтесь.

Арт. Пил. *(Розводить руками)*. І як це сталося, не розберу хоч убий! Так наче, який чорт туману напустив, всіх засліпив і попутав.

Ам. Фед. Та хтож пустив,—ось хто пустив, оці сватки. *(Показує на Бобчинського і Добчинського)*.

Бобч. Хто, я? Йй-же Богу, і не думав.

Добч. Я і сном і духом нічого.

Арт. Пил. Та звісно ж, ви.

Лука Лук. А як же! Прибігли, як божевільні з трактирю: приїхав... приїхав і грошей не платить... Найшли важну птицю.

Город. Натурально—ви! Баби ви, плетухи. Брехуни прокляті!

Арт. Пил. Бодай вас чортяка вхопила з вашим ревизором.

Город. Бігаєте тільки по місту та людей баламутите, цокотухи ви прокляті. Плітки сієте, сороки куцохвості!

Ам. Фед. Чорти болотяні!

Лука Лук. Постоли драні!

Арт. Пил. Гиндики кишкати. *(Всі обступають їх).*

Бобч. Їй-же Богу, це не я, це Петро Іванович.

Добч. Е, це вже вибачайте, Петро Івановичу! Ви перший тес то...

Бобч. І зовсім же ні, перше всього—ви!

Я В А О С Т А Н Н Я.

Ті-ж і жандар.

Жанд. Чиновник, що приїхав по іменному велінню з Петербургу, кличе зараз всіх вас до себе. Він зупинився в гостиниці. *(Ці слова немов громом б'ють всіх по головах. Звук здивування вилітає з жіночих вуст, все що було в русі, зупиняється, мов закамяніле).*

Н І М А К А Р Т И Н А

Городничий посередині, немов вкопаний стовб, розставивши руки і закинувши їх назад. Праворуч його—жінка і дочка замерли в руху до його всім тілом, біля їх поштмейстер з виразом знака запитання, повернувши лице до публіки, за ним Лука Лукич—зляканий вираз лиця. За ним, біля самої авансцени, три дами—гості, притулившись одна до одної, з сатиричними виразами лиця з поводу сьом'ї городничого. Ліворуч городничого: Земляника, нахиливши голову на

бік, немов би до чого прислухається; за ним суддя—розставивши руки і присівши мало не до землі, з виразом вуст, немов би хотів свиснути, або промовить: „на тобі!“. За ним Коробкин, повернувшись до публіки і прищуливши одно око з ехидною посмішкою, в бік городничого; за ним на самім краю сцени: Добчинський і Бобчинський, показуючи один на одного очима, а останні гості стоять просто, мов стовпи. Майже півтори хвилини вся група стоїть в такім становищі нерухомо.

ЗАВІСА ПАДАЄ.

Складъ видання
Гуртова Книжна Комора
Т-ва „ЧАС“ у Київі.

Ціна 3 карб.